

Dokumentin sisältö

JOHDANTO

I HYVINVOINTIIN VAIKUTTANEET VALTAKUNNALLISET MUUTOKSET VUOSINA 2021-2024

II HYVINVOINTIA ASUMISEEN JA ELÄMISEEN OMANNÄKÖISEN ELÄMÄN SASTAMALASSA

- 1 Sastamalan kaupunkistrategian merkitys hyvinvointityöhön
- 2 Hyvinvoinnin edistäminen osana talousarviosuunnittelua
- 3 Hyvinvointityön rakenteet Sastamalassa
- 4 Osallisuuden edistäminen osana hyvinvointityötä
- 5 Edellisen valtuustokauden hyvinvointikertomus
- 6 Yhdyspintatyö Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa
- 7 Yhdyspintatyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa

III HYVINVOINTIKERTOMUS 2021 -2024

- 8 Indikaattorien ja muun tiedon osoittama hyvinvointi
 - 8.1 TEA-viisari
 - 8.2 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin
 - 8.3 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin mittaamisessa käytettävät indikaattorit
 - 8.4 Muu täydentävä tiedonkeruu
- 9 Väestörakenne ja sairastavuus ovat hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä
 - 9.1 Lapset ja nuoret
 - 9.1.1 Vanhemmuus
 - 9.1.2 Terveelliset ja turvalliset elintavat
 - 9.1.3 Oppimis- ja elämäntaitotaidot
 - 9.1.4 Osallisuus ja yhdenvertaisuus
 - 9.1.5 Elinympäristön turvallisuus
 - 9.1.6 Palveluohjaus ja viestintä
 - 9.2 Työikäiset
 - 9.2.1 Elintapaohjaus
 - 9.2.2 Työllisyys ja työkykyisyys
 - 9.2.3 Osallisuus ja elämäntaitot
 - 9.2.4 Ennaltaehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö
 - 9.3 Ikääntyneet
 - 9.3.1 Toimintakykyisyys
 - 9.3.2 Osallisuus
 - 9.3.3 Liikkumista tukeva ympäristö

10 LOPUKSI - ARVIOINTI JA EHDOTUKSET TULEVALLE SUUNNITELMAKAUDELLE

10.1 Hyvinvointityön itsearviointi valtuustokaudelta

10.2 Toimenpide-ehdotukset tulevaan hyvinvointisuunnitteluun

HYVINVOINTIKERTOMUKSEN 2021-2024 VALMISTELUTYÖ JA KÄSITTELY PÄÄTÖKSENTEOSSA

11 Lähteet

JOHDANTO

Kuntalain (410/2015) 1 §:n mukaan kunta edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut niin, että ne ovat taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäviä. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa kaikki kunnan toimialat, jonka vuoksi sen toteuttaminen vaatii onnistuakseen laajaa poikkihallinnollista yhteistyötä sekä strategista johtamista. Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 6 §:ssä määritetään, että kunnalla on ensisijainen vastuu terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä silloin kun tehtävä kytkeytyy muihin kunnan lakisääteisiin tehtäviin. Laki korostaa yhteistyötä kunnan eri toimialojen, hyvinvointialueen, muiden kunnassa toimivien julkisten tahojen sekä yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Kunnan tulee strategiassaan huomioida hyvinvointiin liittyvät asiat. Hyvinvoinnin edistämistä ohjataan myös eri hallinnonaloja koskevissa erityislaeissa kuten esimerkiksi Liikuntalaissa (390/20215) ja Laissa kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019).

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 6 § määrittää myös kunnan veloitteen seurata asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä, niihin vaikuttavia tekijöitä sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. Valtuustolle tulee vuosittain raportoida hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kehityksestä ja kerran valtuustokaudessa valtuusto hyväksyy laajan hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman. Hyvinvointikertomukselle tai -suunnitelmalle ei ole olemassa tällä hetkellä tarkempia muoto- tai sisältövaatimuksia, mutta Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on antanut esityksensä kunnan laajan hyvinvointikertomuksen vähimmäistietosisällöstä kesällä 2023. Hyvinvointisuunnittelun ja -raportoinnin tavoite on osaltaan edesauttaa strategista suunnittelua ja poikkihallinnollista yhteistyötä kunnassa.

Lainsäädännön lisäksi niin kuntien kuin hyvinvointialueidenkin hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä ohjaavat erilaiset suositukset ja ohjelmat, joista esimerkkeinä muun muassa kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020-2030 (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2020), Laatusuositus aktiivisen ja toimintakykyisen ikääntymisen ja kestävien palvelujen turvaamiseksi 2024-2027 (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2024) ja väkivallaton lapsuus- toimenpidesuunnitelma (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 2019).

Kuntaliitto ja Hyvinvointialueyhtiö Hyvil ovat toteuttaneet yhteistyössä kolmiosaisen julkaisukokonaisuuden, jossa käsitellään kuntien ja hyvinvointialueiden tehtäviä, niiden yhdyspintoja sekä keskinäistä yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Julkaisukokonaisuuden ensimmäinen osa, joka julkaistiin kesällä 2024, keskittyy kuntien tehtäviin. Toisessa osassa tarkastellaan hyvinvointialueiden roolia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Kolmannessa osassa käsitellään hyvinvointialueiden ja kuntien yhdyspintoja terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. (Oppaiden tarkat tiedot löytyvät tämän hyvinvointikertomuksen lähdemateriaalista).

Tässä hyvinvointikertomuksessa raportoitava hyvinvointisuunnitelma vuosille 2021-2024 on vahvistettu Sastamalan kaupunginvaltuustossa 15.11.2021 (§ 98). Hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 on käytetty ikäryhmittäistä jaottelua: lapset ja nuoret, työikäiset ja ikääntyneet. Seuraavaa valtuustokautta 2025-2030 koskeva hyvinvointisuunnitelma viedään päätöksentekoon uudelle aloittavalle valtuustolle.

Tämä hyvinvointikertomus on hyvinvointitietoon perustuva kuvaus sastamalalaisten hyvinvoinnista, siinä tapahtuneissa muutoksissa ja valtuustokaudella tehdyistä toimenpiteistä hyvinvoinnin edistämiseksi. Tarkastelun pohjana hyödynnetään hyvinvointisuunnitelmassa vuosille 2021-2024 asetettuja painopisteitä ja tavoitteita. Isoa osaa hyvinvointisuunnitelmassa asetettuja mittareita ei voida arvioida, koska tieto on siirtynyt palvelutuotannon mukana hyvinvointialueelle tai tiedon kerääminen olisi vaatinut merkittävää käsin tehtävää tietojen poimintaa. Tässä hyvinvointikertomuksessa on ensisijaisesti hyödynnety Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (myöh. THL) antamaa esitystä kunnan hyvinvointikertomuksen vähimmäistietosisällöstä. Laajaa hyvinvointikertomusta täydentää esitysmuotoon tehty kuvaus valtuustokauden aikana tehdyistä toimenpiteistä ja arviointi siitä, miten hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 asetettujen painopisteiden ja tavoitteiden saavuttamisessa on onnistuttu. Vuoden 2024 vuosiraportti on sisällytetty esitykseen.

I HYVINVOINTIIN VAIKUTTANEET VALTAKUNNALLISET MUUTOKSET VUOSINA 2021-2024

Covid19-pandemia alkoi alkuvuodesta 2020 Suomessa, jolloin uuden tilanteen edessä otettiin käyttöön erilaisia rajoitus- ja sulkutoimia kansalaisten suojaamiseksi. Pandemiassa havaittiin aaltomaista liikettä, jossa tartuntahuiput erottuivat. Kevääseen 2021 osui yksi tartuntahuipuista ja talvella 2021-2022 levisivät uudet virusvariantit. Koronarajoituksista luovuttiin vasta keväällä 2022. Pandemia vaikutti ihmisten hyvinvointiin monin tavoin. Psykkinen hyvinvointi heikkeni merkittävästi, kun stressi, ahdistus ja masennus lisääntyivät erityisesti nuorten ja työikäisten keskuudessa. Eristäytyminen rajoitustoimien ja karanteenien vuoksi vähensi sosiaalista kanssakäymistä, mikä heikensi ihmisten sosiaalisia suhteita ja yhteisöllisyyttä. Taloudellinen hyvinvointi kärsi työttömyyden, lomautusten ja yritystoiminnan vaikeuksien. Fyysinen terveys heikkeni, kun terveydenhuollon palveluiden saatavuus väheni, ja kiireettömiä hoitoja peruttiin, mikä johti hoitojonojen kasvuun ja hoidon viivästymiseen. Haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät, kuten ikääntyneet, mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivät sekä asunnottomat, olivat erityisen haavoittuvassa asemassa pandemian aikana. Pandemian vaikutukset ovat olleet laaja-alaisia ja pitkäkestoisia, ja niiden purkaminen vaatii merkittäviä resursseja ja toimenpiteitä vielä pitkään. (mm. Hiilamo, 2021).

Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan alkoi helmikuussa 2022 ja on aiheuttanut merkittäviä geopolitiittisia ja taloudellisia vaikutuksia ympäri maailmaa. Suomessa sodan vaikutukset ovat näkyneet erityisesti taloudessa ja hyvinvointiyhteiskunnassa. Talouskasvu hidastui, investoinnit vähenivät ja hinnat sekä korot nousivat, mikä johti inflaation kiihtymiseen. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan aiheutti myös merkittävän energiakriisin Euroopassa, joka johti energian hintojen nousuun ja energiaturvallisuuden heikkenemiseen. Kaikki edellä kuvattu on vaikuttanut kotitalouksien ostovoimaan ja yritysten toimintamahdollisuuksiin. Ukrainasta saapui myös Suomeen pakolaisia. Kunnat lisäsivät nopeasti resursseja kuten majoitusta, terveydenhuoltoa ja sosiaalipalveluja, jotta Ukrainasta tulleiden tarpeisiin pystyttiin vastaamaan. Ukrainalaisten integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan vaati ketteriä kotouttamistoimia. Epävarmuus oleskelun kestosta sodan pitkittyessä ja huoli kotimaahan jääneistä perheenjäsenistä ovat olleet vahvasti läsnä ukrainalaisten arjessa. He ovat myös rikastuttaneet kulttuuria ja vahvistaneet yhteisöllisyyttä. Sodan pitkittyminen ja epävarmuus tulevasta ovat myös vaikuttaneet suomalaisten hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen.

Suomen väestörakenne on merkittävässä murroksessa. Syntyvyys on pysynyt matalalla tasolla ja kuolleiden määrä on ollut syntyneitä suurempi. Nettomaahanmuutto on ylläpitänyt väkiluvun kasvua, mutta ennusteen mukaan koko Suomen väkiluku kääntyisi laskuun vuonna 2034. Väkiluvun ennustetaan olevan 5,6 miljoonaa henkilöä vuonna 2034, mutta tämän jälkeen väkiluku alkaisi laskea. Samanaikaisesti väestön ikärakenne muuttuu: alle 15-vuotiaiden määrä vähenee merkittävästi vuoteen 2060 mennessä ja väestö ikääntyy. Pitkällä aikavälillä matala syntyvyys ja väestön ikääntyminen vaikuttavat väestölliseen huoltosuhteeseen ja työikäisen väestön määrään. Tilastokeskuksen uusimmassa väestöennusteessa on esitetty myös skenaario siitä, että Suomen väkiluku nousisi 6,5 miljoonaan henkilöön vuoteen 2070 mennessä, mikäli nettomaahanmuutto pysyisi nykyisellä (v.2024) tasolla. (Tilastokeskus, väestöennusteeseen liittyvät julkaisut 24.10.2024 ja 30.9.2021, Tilastokeskuksen verkkosivut, viitattu 15.3.2025).

Hyvinvointialueuudistuksen toteutuminen vuoden 2023 alusta merkitsi isoa muutosta kuntien organisaatioihin sosiaali- ja terveystalouden sekä pelastuspalveluiden siirtyessä hyvinvointialueiden tuotettavaksi. Kuntien saama rahoitus muuttui merkittävästi ja samalla talouden sopeuttamiseen käytettävät keinot vähenivät. Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö korostui ja onnistuminen edellytti yhteistyörakenteiden tunnistamista ja rakentamista. Hyvinvointialueuudistuksen vaikutukset ovat olleet laaja-alaisia ja iso osa vaikutuksista ja vaikuttavuudesta näyttäytyy vasta pitkän ajanjakson tarkastelussa. (mm. STM, 2025, hyvinvointialueiden tilannekuva, Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivut, viitattu 11.3.2025).

Laajennettu oppivelvollisuus astui voimaan vuonna 2021. Uudistus tarkoitti, että oppivelvollisuusikä nousi 18 vuoteen. Aiemmin oppivelvollisuus päättyi, kun peruskoulu oli suoritettu, tai viimeistään 17-vuotiaana. Nyt oppivelvollisuus jatkuu, kunnes nuori täyttää 18 vuotta, tai suorittaa toisen asteen tutkinnon. Uudistuksen myötä myös toisen asteen koulutus tuli maksuttomaksi, eli opiskelijat saavat maksutta valmistumisen kannalta välttämättömät oppimateriaalit ja opiskeluvälineet. Uudistuksen tavoitteena oli, että jokainen nuori suorittaa toisen asteen tutkinnon perusasteen jälkeen. Tutkimustiedon mukaan toisen asteen suorittaminen vähentää muun muassa syrjäytymistä. Uudistuksen myötä panostettiin enemmän myös opinto-ohjaukseen ja oppimisen tukeen, jotta nuoret saavat tarvitsemansa avun ja ohjauksen opintojensa aikana. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivut, viitattu 11.3.2025).

Suunnitelmakaudella 2021-2024 toteutui myös Opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttama kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu. Käytännössä kokeilu tarkoitti, että vuosina 2016 ja 2017 syntyneet lapset osallistuivat kaksivuotiseen esiopetukseen. Kokeiluun osallistui noin 10 000 suomalaista lasta. Kokeilun tarkoituksena oli muun muassa vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa, kehittää esiopetuksen laatua ja vaikuttavuutta, selvittää perheiden palveluvalintoja saada tietoa kaksivuotisen esiopetuksen vaikutuksista lasten ja kehitys- ja oppimisedellytyksiin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivut, viitattu 11.3.2025).

TE-uudistus, eli Työ- ja elinkeinopalveluiden uudistus toteutui 1.1.2025. Uudistuksessa TE-palvelut siirtyivät valtion työ- ja elinkeinotoimistoilta kunnille ja kuntien muodostamille yhteistoiminta-alueille. Työllistymistä edistävät monialaiset palvelut (TYP) muuttuivat uudistuksen voimaantulossa työllistymisen monialaiseksi edistämiseksi (TYM-palvelut). TYM-palvelut on tarkoitettu monialaista tukea tarvitseville työnhakijoille. Samanaikaisesti TE-palveluiden uudistuksen kanssa toteutui myös kotoutumislainsäädännön (681/2023) kokonaisuudistus. Niin sanotun KOTO-lainsäädännön uudistuksen tavoitteena on vahvistaa työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien kotoutumista, selkeyttää eri toimijoiden vastuita, vahvistaa monialaista yhteistyötä järjestöjen ja työnantajien kanssa sekä päivittää kotoutumislakia vastaamaan viranomaistehtävien siirtojen (mm. TE-uudistus) aiheuttamiin muutostarpeisiin. (Työ- ja elinkeinoministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivut, viitattu 11.3.2025).

II HYVINVOINTIA ASUMISEEN JA ELÄMISEEN OMANNÄKÖISEN ELÄMÄN SASTAMALASSA

Hyvinvointisuunnitelmakauteen 2021-2024 lähdettiin keskellä Covid-19-pandemiaa. Myös päätös tulevasta hyvinvointialueuudistuksesta tehtiin kansallisella tasolla kesällä 2021. Uusi kaupunginvaltuusto oli valittu vaaleilla kesäkuussa 2021. Kaiken uuden keskellä isoimpana toiveena oli saada tautitilanne taittumaan ja ihmisten mahdollisimman tavanomainen arki jatkumaan ja talous kestämään koronapandemian vaikutukset. Uusi hyvinvointisuunnitelma hyväksyttiin valtuustossa marraskuussa 2021. Suunnitelma laadittiin ajassa, jossa ihmiset eivät saaneet kokoontua yhteen ja etäyhteyksien aktiivinen käyttö oli opittu varsin nopealla vauhdilla. Osallisuutta suunnitelmatyöhön ei lopulta ollut mahdollista toteuttaa siinä laajuudessa kuin hyvinvointisuunnittelussa on totuttu. Suunnitelma rakennettiin ikäkausiajatteluun pohjautuen, jossa huomioitiin lapset ja nuoret, työikäiset ja ikääntyneet. Jokaiselle ikäryhmälle oli nimetty oma työryhmä. Hyvinvointisuunnitelma 2021-2024 korosti erityisesti yhteistyön merkitystä hyvinvoinnin edistämisessä. Sosiaali- ja terveyspalveluiden rooli näkyi suunnitelmatyössä vahvana.

Huomionarvoista on, että tarkasteluajanjaksolla 2021-2024 Sastamala on panostanut mittaviin hyvinvointi-investointeihin: Mouhijärven uuden yhtenäiskoulun ja Äetsän koulun rakentaminen alkoivat vuonna 2023. Sylvään taitotalon rakentaminen alkoi keväällä 2024. Suunnitelmakauteen osui myös valtuuston tekemä päätös uimahallin rakentamisesta Sastamalaan ja suunnittelutyön käynnistyminen.

Hyvinvointityön näkökulmasta Sastamala tarjoaa mahdollisuudet omannäköiseen elämään viihtyisän ja turvallisen asuinympäristön, monipuolisen harrastustarjonnan, vireän kulttuuritarjonnan ja maaseutumaisen kaupungin vahvuuksia hyödyntäen. Yhteisöllisyys näkyy vahvasti kylien ja muiden yhteisöjen aktiivisena toimintana.

1 Sastamalan kaupunkistrategian merkitys hyvinvointityöhön

Elinvoimaohjelma ja hyvinvointiohjelma pohjautuvat kaupunkistrategiaan. Edellisen valtuustokauden (2017-2021) ohjelmat valmistuivat vuonna 2018 perustuen vuonna 2017 laadittuun strategiaan. Strategia päivitettiin vuonna 2019. Voimassaoleva kaupunkistrategia vuosille 2022-2025 hyväksyttiin samanaikaisesti hyvinvointisuunnitelman 2021-2024 kanssa valtuustossa marraskuussa 2021. Hyvinvointisuunnitelman 2021-2024 valmistelutyön yhteydessä on voitu hyödyntää strategiavalmistelua, mutta varsinaista valmista kaupunkistrategiaa ei ole voitu käyttää hyvinvointisuunnittelun pohjana. Vahvempaa linkitystä strategiaan on voitu tehdä käytännön toteutuksen myötä ja hyvinvointityön uudelleen organisoinnissa vuonna 2024.

Vuoteen 2030 ulottuvassa Sastamalan visiossa tavoitellaan tyytyväistä Sastamalan asukasta, joka saa laadukkaat palvelut omasta kaupungistaan, viettää aktiivista vapaa-aikaa ja elää omannäköistään elämää itselleen parhaiten sopivassa ympäristössä. Strategia korostaa yhteistyön merkitystä, jossa kaikki tekevät yhdessä töitä uudistuvan ja ympäristöstään vastuullisen Sastamalan ja sen asukkaiden hyväksi.

Kolmesta strategian painopisteestä erityisesti "hyvinvointia asumiseen ja elämiseen" kohdentuu hyvinvoinnin edistämiseen niin yksilön kuin elinympäristön näkökulmasta. Hyvinvoinnilla on tärkeä rooli myös strategian painopisteessä "elinvoimaa työstä ja yrittäjyydestä", koska hyvinvoivat asukkaat mahdollistavat elinvoimaisen kunnan. Lasten ja nuorten hyvinvointityö näyttäytyy myös painopisteessä "osaamista tulevaisuuden tekijöille".

Strategiakärjessä "Hyvinvointia asumiseen ja elämiseen" luvataan edistää hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä yhteistyössä asukkaiden, yritysten, yhdistysten ja muiden julkisten toimijoiden kanssa. Vuoden 2023 alusta alkaen keskeinen yhteistyökumppani on Pirkanmaan hyvinvointialue. Asukkaiden aktiivista ja onnellista elämää mahdollistetaan tarjoamalla runsaasti liikunta-, kulttuuri- ja muita vapaa-ajan harrastusmahdollisuuksia yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Sastamala tavoittelee toimivan arjen luomista asukkaille ja erityisesti lapsiperheille asiakaslähtöisillä palveluilla. Palvelutietoisuutta ja palvelujen saavutettavuutta parannetaan uudistamalla kaupungin verkkosivuja ja lisäämällä palvelujen digitaalisuutta. Kaupunkikeskustan ja asuinympäristöjen viihtyisyyden ja turvallisuuden lisäämiseen kiinnitetään huomiota yhdessä asukkaiden, kylien, yhdistysten ja muiden toimijoiden kanssa. Kaavoituksessa otetaan huomioon alueiden, yritysten ja asukkaiden erilaiset tarpeet monipuolisella, rohkealla ja innovatiivisella suunnittelulla.

Yhteenvedon voidaan todeta, että hyvinvointityö ja kaupunkistrategia käyvät parhaassa mahdollisessa tilanteessa vuoropuhelua. Voidaan todeta, että hyvinvoinnin edistäminen näkyy Sastamalan kaupungin voimassa olevassa kaupunkistrategiassa muun muassa vapaa-ajan palveluiden, yhteisöllisyyden, elinympäristön tuottaman hyvinvoinnin ja palveluiden saavutettavuuden teemoissa. Edellä kuvatuista teemoista on ollut mahdollista johtaa hyvinvointityöhön teemakokonaisuuksia.

2 Hyvinvoinnin edistäminen osana talousarviosuunnittelua

Hyvinvoinnin edistäminen on näkynyt osana talousarviosuunnittelua koko tarkastelukauden 2021-2024 ajan, koska strategiasta nouseva painopiste "hyvinvointia asumiseen ja elämiseen" on ohjannut toimialoja ja

vastuualueita asettamaan vuosittaisia talousarviotavoitteita myös hyvinvoinnin edistämiseen liittyen. Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti eri vuosien talousarviosuunnittelua hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta katsottuna ja nostetaan esiin esimerkin omaisesti joitain yksittäisiä toimialojen ja/tai vastuualueiden asettamia tavoitteita. Hyvinvoinnin edistämiseen liittyy oleellisesti myös kuntalaisten osallisuuden vahvistaminen ja se teema näkyy erillisenä kokonaisuutena jokaisessa talousarviossa.

Vuoden 2021 talousarvio suunniteltiin vielä edellisen strategian ollessa voimassa, jolloin hyvinvointiin vahvasti liittyvä painopiste oli vielä nykyistä pidempi: "hyvinvointia ja syköä asumiseen ja elämiseen". Vuoden 2021 talousarvio kiinnitti hyvinvointityön silmin huomioita asuinalueiden viihtyisyyteen, viestintään (Sastamalan kotisivujen uudistus oli ajankohtainen), matkailuun sekä luontomatkailuun. Valtuustokauden hyvinvointisuunnitelman laatiminen tunnistettiin myös vuoden 2021 talousarviossa ajankohtaiseksi. Vastuualuekohtaisissa hyvinvointitavoitteissa näkyi esimerkiksi tahto tehdä terveysliikuntasuosituksot tunnetuksi kuntalaisille. (Sastamalan kaupungin talousarvio, 2021).

Koko kaupunkia koskevat keskeiset teemat talousarviossa 2022 (suunnitelmakaudella 2022-2024) olivat kaavoituksen avulla varmistaa hyviä tontteja kaikkiin taajamiin kehittää keskustan elinvoimaa ja viihtyisyyttä, erityisesti huomioiden rantojen mahdollisuudet. Vapaa-ajan osalta esiin nousi erityisesti lasten ja nuorten matalan kynnyksen harrastamisen tukeminen. Edullisten tapahtumien ja lähiliikuntapaikkojen ajateltiin tukevan kaikkien ikäryhmien harrastamista. Hyvinvointityön painopisteenä oli ehkäisevä päihdetyö, elintapaohjaus ja järjestöyhteistyö. Vastuualueiden tavoitteiden asettelussa hyvinvoinnin edistäminen näkyi muun muassa koulujen yhteisöllisen työn vahvistamisena. (Sastamalan kaupungin talousarvio, 2022).

Koko kaupunkia koskevat keskeiset teemat talousarviossa 2023 (ja suunnitelmakaudella 2023-2025) strategiakärkeen "hyvinvointia asumiseen ja elämiseen" olivat asuinympäristöjen viihtyisyyden lisääminen sekä erityisesti lasten ja nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen tukemalla harrastamista ja omatoimista liikumista. Hyvinvointityön painopisteenä oli luoda yhteistyömallit hyvinvointialueen kanssa ja vahvistaa ehkäisevää päihdetyötä. Vastuualueiden tavoitteiden asettelussa hyvinvoinnin edistäminen näkyi esimerkiksi varhaiskasvatuksen Lapset puheeksi-menetelmän käyttöönnotossa ja yhdyskuntatekniikan tahtotilana luoda ja ylläpitää edellytyksiä kävelyyn ja pyöräilyyn. (Sastamalan kaupungin talousarvio 2023).

Koko kaupunkia koskevat keskeiset teemat talousarviossa 2024 (ja suunnitelmakaudella 2024-2026) strategiakärkeen "hyvinvointia asumiseen ja elämiseen" olivat asuinympäristöjen viihtyisyyden lisääminen kaavoituksen ja maanhankinnan avulla ja harrastamisen ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen erityisesti kulttuurin avulla. Hyvinvointityön osalta keskiössä olivat hyvinvointisuunnitelman päivittäminen, lapsen oikeuksien edistäminen ja kolmannen sektorin roolin selkiyttäminen. Vastuualueiden tavoitteiden asettamisessa hyvinvoinnin edistäminen näkyi muun kaavasunnittelussa (esimerkiksi kaavojen laadinta Vammalan ja Karkun asemien läheisyyteen ja tonttien kaavoittaminen omannäköisen elämisen tarpeeseen pientaloasumiseen ja koulujen ja rautatieasemien läheisyyteen. (Sastamalan kaupungin talousarvio 2024).

Talousarviosuunnittelun näkökulmasta voidaan todeta, että tietyt hyvinvoinnin edistämisen painopisteet toistuvat systemaattisesti vuosittain. Tämä on tärkeää, koska hyvinvoinnin edistäminen on pitkäjänteistä ja suunnitelmallista työtä, jossa harvoin on tarjolla pikavoittoja. Asuinympäristöjen viihtyisyyden lisääminen ja matalan kynnyksen harrastusmahdollisuuksiin panostaminen ja järjestöyhteistyön merkitys ovat näkyneet kokonaisuutena koko tarkasteluajanjakson 2021-2024 ajan. Tarkasteluajanjaksolla korostuu myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen, mikä nouseekin erityiseen arvoon Covid 19- pandemian jälkeisessä ajanjaksossa. Arjessa kuntalaisille strategisten painopisteiden kuljettaminen on näkynyt muun muassa kattavana ja saavutettavana harrastustarjontana lapsille ja nuorille (muun muassa koulupäivän yhteyteen lisätyt harrastusmahdollisuudet) , elinympäristönä joka huomioi myös yhteisöllisyyden ja viihtyisyyden sekä varsin kattavana liikuntapaikkojen verkostona.

3 Hyvinvointityön rakenteet Sastamalassa

Hyvinvointityön kokonaisuuden koordinoinnista ja johtamisesta vastaa kaupunkikonsernin johtoryhmä. Hyvinvointisuunnitelman ja -kertomuksen hyväksyy kaupunginvaltuusto.

Hyvinvointisuunnitelma ja -kertomus käsiteltiin vuosina 2021 ja 2022 sosiaali- ja terveyslautakunnassa, joka toimi terveyden edistämisen asiantuntijatahona. Hyvinvointialueuudistuksen myötä sosiaali- ja terveyslautakunnan toiminta päättyi. Vuoden 2023 hyvinvointikertomus käsiteltiin sivistyslautakunnassa. Laaja hyvinvointikertomus vuosilta 2021-2024, sisältäen vuoden 2024 vuosikertomuksen käsitellään myös sivistyslautakunnassa ja tämän jälkeen kaupunginhallituksessa ja -valtuustossa. Hyvinvointisuunnitelma 2021-2024, ja vuosikertomukset vuosilta 2021, 2022 ja 2023 on hyväksytty kaupunginhallituksessa ja kaupunginvaltuustossa.

Suunnitelmakauden alussa hyvinvoinnin väestöryhmittäistä tarkastelua tehtiin Sastamalassa ikärymittäin, jota varten perustettiin ikäkausittaiset hyvinvointityöryhmät: lasten ja nuorten hyvinvointiryhmä, työikäisten hyvinvointiryhmä ja ikääntyneiden hyvinvointiryhmä. Ryhmät eivät voineet kokoontua Covid-19 pandemian vuoksi livenä vaan tapaamisiin käytettiin etäyhteyksiä. Elintapaohjauksen työryhmä ja ehkäisevän päihdetyön

työryhmä olivat erillisiä työryhmiä vuoden 2024 loppuun asti ja ovat olleet merkittäviä valmistelutyöryhmiä hyvinvointityössä. Ryhmät yhdistettiin vuoden 2025 alusta, koska ehkäisevä päihdetyö on osa kunnan tekemää elintapaohjausta ja työryhmiin osallistuivat valtaosin samat henkilöt.

Sastamalan kaupungin johtoryhmän päätöksellä hyvinvointityö organisoitiin uudelleen vuonna 2024. Tavoitteena oli yhdistää hyvinvointityö vahvemmin osaksi Sastamalan kaupungin strategiaa ja sitä kautta vahvistaa myös hyvinvointityön pidemmän tähtäimen strategista suunnittelua. Ikäkausittaisesta ajattelusta luovuttiin ja siirryttiin kattavampiin teemakokonaisuuksiin. Uudelleen organisoinnin myötä poikkihallinnollista hyvinvointityötä valmistelevat, toteuttavat ja seuraavat kolme työryhmää: Sastamalan perhekeskuksen ohjausryhmä, Omannäköisen elämän Sastamala - ryhmä ja hyvinvointia asumiseen ja elämiseen - ryhmä. Ryhmiin kuuluu hyvinvointityön luonteen mukaisesti poikkihallinnollinen edustus Sastamalan kaupungin eri toimialoilta, Pirkanmaan hyvinvointialueelta, järjestöistä, seurakunnista ja oppilaitoksista. Nuorisovaltuuston edustajat sekä vanhempainverkoston edustaja toimivat asiantuntijoina Perhekeskuksen ohjausryhmässä. Vanhus- ja vammaisneuvoston puheenjohtajat ovat jäseninä Omannäköisen elämän Sastamala - työryhmässä. Järjestöjen ja vaikuttamistoimielinten edustajien katsotaan edustavan vahvasti kuntalaisten osallisuutta hyvinvointisuunnittelussa.

Uutena kokonaisuutena hyvinvointityössä on huomioitu aiempaa paremmin elinympäristön merkitys ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. ”Hyvinvointia asumiseen ja elämiseen” työryhmässä käsitellään elinympäristöön liittyviä hyvinvointia edistäviä asioita.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityötä ohjaava perhepalveluverkoston ohjausryhmän kokoonpano määriteltiin uudelleen vastaamaan kansallista perhekeskuksen toimintamallia ja nimettiin Sastamalan perhekeskuksen ohjausryhmäksi.

Omannäköisen elämän Sastamala-hyvinvointityöryhmässä käsitellään laaja-alaisesti aikuisväestön hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä asioita ja esimerkiksi kotoutujien hyvinvoinnin edistäminen on tunnistettu hyvinvointityön itsearvioinnissakin vahvistamisen kohteeksi. Kaupungin johtoryhmä päättää edelleen hyvinvointityöstä, mutta hyvinvointityöllä on myös oma ohjausryhmänsä. Ohjausryhmään kuuluvat hyvinvointityöryhmien puheenjohtajat: sivistysjohtaja, Sastamalan opiston rehtori ja maankäyttöjohtaja. Lisäksi ohjausryhmään kuuluu hallintojohtaja, joka seuraa kaikkien hyvinvointityöryhmien osallisuuden edistämistä ja hyvinvointikoordinaattori.

Työllisyyspalvelut on myös tunnistettu tärkeäksi yhdyspinnaksi hyvinvointityössä. Hyvinvointityötä vietiin osaksi työllisyyspalveluiden uudistukseen liittyvää valmistelua ja yhteistyöhön on syntynyt toimintakäytänteet.

Tarkastuslautakunta pyysi vuodelta 2023 selvitystä siitä, miten hyvinvoinnin edistäminen saadaan keskiöön kaikilla toimialoilla ja miten muutos johdetaan. Huolena taustalla lienee ollut, että terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on aiemmin keskittynyt pääosin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Hyvinvointityön uudelleen organisointi on parantanut toimialojen sitoutumista hyvinvoinnin edistämiseen. Poikkihallinnolliset rakenteet, kuten teknisen toimen osallistuminen ehkäisevään päihdetyöhön, ovat olleet toimivia jo aiemmin. Sivistystoimella on ollut merkittävä rooli hyvinvointityössä jo aiemmin, nykyään myös kirjasto- ja kulttuuripalveluiden rooli on vakiinnutettu osaksi hyvinvointityötä. Tytäryhtiöiden osalta todettakoon esimerkkinä, että Sastamalan vuokratalot Oy ja hyvinvointityö käynnistivät yhteistyössä Sastamalan vuokratalojen asukastoitumiskunnan vuonna 2024.

Sastamalassa hyvinvoinnin koordinoitavuudesta Sastamalassa vastaa tehtävään nimetty hyvinvointikoordinaattori, jonka tehtäväkuva on määritelty.

4 Osallisuuden edistäminen osana hyvinvointityötä

Osallisuudesta säädetään kuntalaissa (410/2015 22 §). Sen mukaan kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista. Kuntalain mukaan osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä kuntalaisraateja, selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa, valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin, järjestämällä mahdollisuuksia osallistua kunnan talouden suunnitteluun, suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa ja tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua. Osallisuuden edistämistä tarkastellaan tässä kappaleessa hyvinvointityön näkökulmasta.

Sastamalan strategian yhtenä toimintalinjauksena on *asukkaiden vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuudet, jossa todetaan kansalaisvaikuttamisen perustana olevan julkisuus ja tiedon saanti. Merkittäviä ja laajakantoisia asioita valmistellaan vuorovaikutteisesti. Osallistuvaa budjetointia kokeillaan. Asukkaita osallistetaan kaupungin tulevaisuuden suunnitteluun, päätöksentekoon ja päätösten toteuttamiseen. Kaupungin päätöksentekoa avataan kuntalaisille erityisesti kaupungin pääviestintäkanavana toimivilla kaupungin kotisivuilla.*

Osallistuvaa budjetointia pilotoitiin vuonna 2022, jolloin teemana oli nuorten hyvinvoinnin edistäminen.

Oppilaskunnat ja nuorisovaltuusto saivat päättää osallistuvan budjetoinnin määrärahalla toteutettavat hankkeet. Vuosina 2023 ja 2024 osallistuvan budjetoinnin teemana oli kaupunkiympäristön kehittämistä tukevat pienhankkeet. Molempina vuosina oli osallistuvaan budjettiin oli varattu 50 000 euron määräraha. Vuonna 2022 äänestystuloksen perusteella toteutukseen etenivät Sastamalan Mouhijärvellä sijaitsevan urheilukentän valaistus ja koirapuisto. Vuonna 2023 toteutettiin yhteensä 7 pienhanketta. Vuodelle 2025 osallistuvaan budjettiin varattiin 30 000 euron määräraha.

Vaikuttamistoimielimiä on kolme: nuorisovaltuusto, vammaisneuvosto ja vanhusneuvosto. Vammaisneuvosto ja vanhusneuvosto siirtyivät vuoden 2023 alusta sähköiseen kokoushallintaan, joka mahdollistaa esityslistojen ja pöytäkirjojen julkaisemisen kaupungin tietoverkossa ja nopeuttaa tiedonkulkua. Nuorisovaltuusto käyttää perinteistä esityslistaa ja pöytäkirjaa, koska osana osallisuuden vahvistamista nuoret itse vastaavat esityslistan laatimisesta ja pöytäkirjan kirjoittamisesta. Nuorisovaltuuston pöytäkirjat julkaistaan kaupungin verkkosivuilla. Lasten ja nuorten osallisuutta tukevat rakenteet on kuvattu valtuustokauden aikana.

5 Edellisen valtuustokauden hyvinvointikertomus

Vuonna 2021 päättyneen valtuustokauden hyvinvoinnin teemat olivat:

- hyvinvointijohtamisen kehittäminen
- turvallisuustilanteen selvittäminen ja toimenpiteistä päättäminen
- sosiaali- ja terveystalouden kehittäminen
- ennakkovaikutusten arvioinnin (=EVA) menettelyn kehittäminen
- järjestöyhteistyön vahvistaminen ja asukkaiden osallistumismahdollisuuksien lisääminen
- asukkaiden kannustaminen omaehtoiseen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehtimiseen
- sivistyksen palveluverkkoselvitys
- JONOPOIS- palveluverkkouudistus
- Hinku-verkoston liittyminen

Hyvinvointikertomuksessa ei nostettu jatkotoimenpide-ehdotuksia kauden 2021-2024 hyvinvointisuunnitelmaan.

6 Yhdyspintatyö Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa

Hyvinvoinnin edistäminen on sekä kuntien että hyvinvointialueiden lakisääteinen tehtävä. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021 6-7 §) mukaan sekä kuntien että hyvinvointialueiden tulee edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Kuntien ja hyvinvointialueiden tulee tukea toisiaan asiantuntemuksellaan ja neuvotella vuosittain hyvinvoinnin edistämisen tavoitteista, toimenpiteistä ja yhteistyöstä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteistyötä kuntien ja hyvinvointialueiden välillä kuvataan Kuntaliiton ja Hyvilin 2025 tekemässä julkaisussa. Kunnalla ja hyvinvointialueella on yhteiset asukkaat, joiden palveluiden saumattomaan toteutukseen liittyy merkittäviä yhteistyötarpeita. Onnistuminen yhteistyössä edellyttää yhteistä näkemystä tavoitteista ja keinoista niiden saavuttamiseksi. Pirkanmaan hyvinvointialueella on tunnistettu yksitoista yhdyspintaa kuntien kanssa tehtävässä työssä. Yksi yhdyspinta on hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhdyspinta. Yhdyspintojen tunnistamistyön jatkoksi tarvitaan yhteistyötä rakenteiden ja toimintamallien muodostamisessa. Tämä työ on päästy aloittamaan vaiheittain. Lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävää työtä koordinoivan Perhekeskus- toimintamallin osalta rakenteet ovat muodostuneet selkeimmäksi kokonaisuudeksi. Työnjaon ja roolien selkiyttämistä jatketaan vielä monessa kokonaisuudessa, kuten esimerkiksi ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämiseen liittyvässä yhteistyössä.

Pirkanmaan hyvinvointialueen voimassaoleva hyvinvointisuunnitelma on laadittu vuosille 2023-2026. Hyvinvointisuunnitelmaan liittyy myös muu hyvinvointialueen lakisääteinen suunnitelmakokonaisuus: lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, neuvolasuunnitelma, opiskeluhuoltosuunnitelma, ikäihmisten suunnitelma ja ehkäisevän päihdetyönsuunnitelma, jotka on vahvistettu hyvinvointisuunnitelman kanssa samanaikaisesti. Lakisääteisen kokonaisuuden lisäksi Pirkanmaan hyvinvointialueella on laadittu erikseen alueellinen väkivallan ehkäisyn toimenpideohjelma vuosille 2024-2026, alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma ja alueellinen ravitsemussuunnitelma.

Pirkanmaan hyvinvointialueen alueellisen hyvinvointisuunnitelman hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen painopisteet ovat:

- Yksilöllisten hyvinvointia edistävien valintojen mahdollistaminen
- Liikkumisen ja aktiivisuuden edistäminen
- Mielen hyvinvoinnin edistäminen ja tukeminen
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen
- Arjen turvallisuuden lisääminen ja hyvinvointia edistävä elinympäristö

Sastamalan kaupungin hyvinvointikoordinaattori kuuluu Pirkanmaan hyvinvointialueen koordinoimiin Pirkanmaan hyvinvointikoordinaattorien-, ehkäisevän päihdetyön-, lähisuhdeväkivallan ehkäisyn-, Perhekeskuksen läntisen alueen- ja järjestöyhteistyön verkostoon.

7 Yhdyspintatyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa

Kunnan hyvinvointityö ja järjestöjen sekä seurakuntien tekemä työ kohtaavat monin tavoin, muodostaen yhdyspintoja, jotka ovat keskeisiä paikallisen hyvinvoinnin edistämisessä. Kolmannen sektorin tuottamat palvelut täydentävät ja rikastuttavat kuntien tarjoamia palveluita. (Kuntaliitto, 2024). Sastamalan järjestökenttä on erittäin monipuolinen. Kesällä 2024 tehdyn haun mukaan Sastamalassa toimii yli 500 yhdistystä, jotka on rekisteröity patentti- ja rekisterihallitukseen. Tämän lisäksi alueella on myös paljon järjestäytymätöntä yhdistystoimintaa.

Näkyvin yhteistyömuoto järjestöjen kanssa on vuosittain myönnettävät järjestöavustukset. Sastamalan kaupungin järjestöyhteistyöopas on laadittu vuonna 2019 ja sitä päivitetään tarpeen mukaan. Järjestöyhteistyö on jaettu kaupungin sisällä eri vastuualueiden kesken. Sastamalan kaupunki järjestää vuosittain järjestöillan, jossa käydään vuoropuhelua järjestötyöhön liittyvistä ajankohtaisista asioista.

Tulevaisuuden järjestöyhteistyössä hyvinvointityön näkökulmasta tulee yhdessä miettiä muun muassa uudenlaisia osallistumisen ja vapaaehtoistyön muotoja. Toisaalta vapaaehtoistyön toimijuuden muodot ovat viime vuosina monipuolistuneet ja ihmisillä on mahdollisuus osallistua erilaisiin tehtäviin joustavasti, toisaalta ihmisten vapaa-ajasta kilpailee useampi asia vapaaehtoistyön rinnalla kuin aiemmin. Digitaalinen vapaaehtoistyö on myös tullut jäädäkseen. Nuoret ovat entistä aktiivisempia vapaaehtoistyössä, ja heille vapaaehtoistoiminta tarjoaa mahdollisuuden kehittää uusia taitoja, saada kokemusta ja kokea osallisuutta. Eläkeläiset puolestaan hyödyntävät työuransa aikana kertynyttä osaamista vapaaehtoistyössä ja kokevat sen palkitsevana tapana pysyä aktiivisina ja yhteisön jäseninä. Lähivuosina tulee todennäköisesti tarve tarkastella myös Sastamalan kaupungin järjestöyhteistyön laajaa kokonaisuutta uudelleen.

III HYVINVOINTIKERTOMUS 2021 -2024

Hyvinvointikertomus kuvaa tiiviisti johtopäätöksineen:

- kunnan toteuttamaa hyvinvointipolitiikkaa, käytettyjä resursseja ja yhteistyötä hyvinvointialueen kanssa
- väestön terveyttä ja hyvinvointia
- väestöryhmien välisiä hyvinvointi- ja terveyseroja
- terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden muutoksia
- palvelujärjestelmän toimivuutta ja kykyä vastata hyvinvointitarpeisiin
- ehkäisevän työn vaikutuksia kustannuksiin sekä kunnan elinvoimaan.

(THL: Kunnan hyvinvointikertomus, THL:n verkkosivut, viitattu 14.3.2025)

Hyvinvointisuunnitelmaa 2021-2024 täydentää ikääntyneiden hyvinvoinnin suunnitelma: "Sastamala ja Punkalaidun - hyvä paikka ikääntyneelle elää 2021-2025", joka on Lain ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetaista (980/2012) 5§:n mukainen lakisääteinen suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi. Lasten ja nuorten lakisääteinen hyvinvointisuunnitelma on sisällytetty osaksi hyvinvointisuunnitelmaa 2021-2024.

8 Indikaattorien ja muun tiedon osoittama hyvinvointi

Hyvinvoinnin edistämistä tulee ohjata tiedolla. Kunnan tehtävänä on seurata asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä eri väestöryhmissä. Hyvinvointikertomukseen koottu tieto on valittu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) suositteleman vähimmäistietosisällön mukaisesti, lisäksi on käytetty THL:n TEA (Terveiden edistämisen aktiivisuus) -viisarin ja HYTE (Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen) -kertoimen tuloksia. Tätä tietosisältöä on täydennetty muun muassa erilaisissa ilmiötyöpajoissa kerätyllä tiedolla sastamalalaisten hyvinvoinnista, koulujen hyvinvointiprofiileilla ja Sastamalan kaupungin omilla tiedonkeruilla. Indikaattoritietoa on vertailtu Pirkanmaan ja koko maan tilanteeseen, mutta ensisijaisesti keskitytty Sastamalan paikallisten ilmiöiden tunnistamiseen ja väestön hyvinvoinnin kehittymiseen. Vertailutieto toimii lähinnä tukena kun halutaan suhteuttaa Sastamalan tietoja maakunnan ja koko maan tilanteeseen.

On tärkeää muistaa, että yksittäisen indikaattorin perusteella ei voida muodostaa kattavaa tilannekuvaa; sen sijaan on tärkeää hyödyntää useampia indikaattoreita ja täydentää tietoa ymmärryksellä valtakunnallisista ja paikallisista ilmiöistä, jotta saadaan kokonaisvaltainen kuva tilanteesta.

8.1 TEA-viisari

TEA-viisari on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kehittämä verkkopalvelu, joka tarjoaa tietoa kuntien ja hyvinvointialueiden terveydenedistämistyöstä. Se on suunniteltu tukemaan kuntia ja maakuntia terveyden ja hyvinvoinnin edistämistoiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. TEA-viisari mittaa ja vertailee terveydenedistämisaktiivisuutta eri toimialueilla, kuten perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa, liikunnassa ja kulttuurissa.

TEA-viisarin tiedonkeruussa eri toimialueille tehdään tiedonkeruut erillisellä kyselylomakkeella. Kunnan tiedonkeruut tehdään parittomina vuosina kuntajohdolle ja kulttuurille, sekä parillisina vuosina kerätään tieto liikunnasta, perusopetuksesta ja lukiokoulutuksesta.

TEA-viisarin mukaan Sastamalan kuntajohto on onnistunut terveyden edistämisen aktiivisuudessa hyvin. Kuntajohdon kokonaispistemäärä on vertailussa yli maan pistetason. Sastamalassa esimerkiksi hyvinvointia tukevat tavoitteet on kirjattu talousarvioon, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinoituvuuteen on nimetty asiantuntija ja asukasraateja hyödynnetään osana osallisuuden muotoja. TEA-viisari osoittaa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen onnistuneen hyvin terveyden ja hyvinvoinnin edistämistyössä, molempien TEA-viisarissa saadut pisteet ovat yli maan pistetason: oppilaille ja opiskelijoille tarjotaan suunnitelmallista tukea hyvinvoinnin edistämiseksi. Eniten parannettavaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä on

liikuntapalveluilla ja kulttuuripalveluilla. Molemmat valmistelevat strategisia suunnitelmia (kulttuurisuunnitelma, liikumisohjelma) tukemaan tulevien kehittämistoimenpiteiden valintoja.

8.2 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin

Kuntien valtionosuuksiin tuli vuoden 2023 alusta käyttöön uutena laskentatekijänä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen HYTE-kerroin. Se on kannustin, joka määräytyy kunnan tekemän hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön mukaisesti. Hyte-kerroin lasketaan kansallisesti sovittujen yhteisten indikaattorien perusteella. Lisäosan suuruus määräytyy **toimintaa kuvaavien prosessi-indikaattorien ja ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tuloksia kuvaavien tulosindikaattorien perusteella**. Hyte-kerrointa kuvataan pisteillä 0-100.

Prosessi-indikaattorit kuvaavat kunnan nykytilan voimavaroja ja toimenpiteitä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Niitä on yhteensä 15 kappaletta. Prosessi-indikaattorit on kerätty THL:n TEA-tiedonkeruiden yhteydessä suoraan kunnista. Kuntajohdon, liikunnan ja perusopetuksen tiedonkeruista on laadittu tilastokatsaus, jonka yhteydessä on myös laatuseloste, joka osaltaan varmistaa muun muassa tietojen kattavuutta, oikeellisuutta, tarkkuutta, ajantasaisuutta ja vertailukelpoisuutta.

Tulosindikaattorit arvioivat hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimenpiteiden tehokkuutta. Kunnille on asettu kuusi tulosindikaattoria. Niistä jokaisessa on olemassa **alkuperäinen ja skaalattu versio**. Sekä alkuperäisellä tulosindikaattorilla että skaalatulla tulosindikaattorilla voi olla vaikutus HYTE-kertoimeen. Mikäli alkuperäinen tulosindikaattori on indikaattorikohtaisella tavoitetasolla, saa kunta automaattisesti skaalatusta indikaattorista maksimipisteet (100). Jos alkuperäinen tulosindikaattori ei ole tavoitetasolla, skaalatun indikaattorin pisteytys määrittyy kahden viimeisimmän mittausvuoden eron suuruuden perusteella. Tämä suhteutetaan muissa kunnissa tapahtuneeseen muutokseen. Mitä parempi muutos on suhteessa muissa kunnissa tapahtuneeseen muutokseen, sitä paremmat pisteet kunta saa skaalatussa indikaattorissa. Suurimman positiivisen muutoksen saavuttanut kunta saa maksimipisteet (100) ja suurimman negatiivisen muutoksen kokenut minimipisteet (0). Muut kunnat sijoittuvat tälle välille (0-100) oman tuloksensa mukaisesti. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, verkkosivut, viitattu 11.3.2025.)

Sastamalan HYTE-kertoimien tulokset on esitetty tarkemmin erillisessä liitetiedostossa.

8.3 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin mittaamisessa käytettävät indikaattorit

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) toteuttaa joka toinen vuosi **Kouluterveyskyselyn**, jossa lapset ja nuoret voivat kertoa nimettömästi kokemuksiaan terveydestään, hyvinvoinnistaan, elintavoistaan, koulunkäynnistään ja opiskelustaan. Perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitoksilla on kaikkialla Suomessa mahdollisuus osallistua kyselyyn. Kouluterveyskyselyyn vastaavat perusopetuksen 4. ja 5. luokkien oppilaat, perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaat, lukioiden 1. ja 2. vuoden opiskelijat ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Hyvinvointikertomuksen tarkastelujaksolla kouluterveyskysely on toteutettu vuosina 2021 ja 2023. Ammatillisten oppilaitosten osalta vastausprosentti jää valtakunnallisellakin tasolla alhaiseksi (noin 30%:in). Tämä on syytä ottaa huomioon tiedon yleistettävyydessä.

Lasten ja nuorten osalta on myös hyödynnetty koulujen tekemää hyvinvointiprofiilia. **Koulujen hyvinvointiprofiili** on palvelu, joka auttaa kouluja arvioimaan ja seuraamaan hyvinvointia sekä vertaamaan sitä muihin kouluihin. Se perustuu tieteellisesti testattuihin kysymyksiin, jotka kattavat sosiaaliset, kasvatustieteelliset ja terveystieteelliset näkökulmat. Koulun hyvinvointiprofiilin kehittämistyötä on tehty jo vuosia. Helsingin opetusvirasto on rahoittanut kehittämistyötä. (www.koulunhyvinvointiprofiili.fi). Sastamalan osalta tuloksia on saatavilla vuodesta 2018 alkaen hyvinvointiprofiilissa. Hyvinvointiprofiilin aineistosta on poimittavissa kattava kuvaus lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Hyvinvointiprofiiliin vastaa myös koko oppilaitoksen henkilökunta. Koulun hyvinvointiprofiili mahdollistaa osan kysymysten ristiintarkastelun kouluterveyskyselyn kanssa.

Tilastopalvelu Vipunen on opetushallinnon tilastopalvelu, jonka sisällöstä vastaavat yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus. Tilastot perustuvat pääosin Tilastokeskuksen, opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen keräämiin tietoihin ja rekistereihin. Palvelusta on saatavilla tilasto- ja indikaattoritietoa muun muassa eri sektoreiden koulutuksesta, koulutuksen jälkeisestä sijoittumisesta, väestön koulutusrakenteesta ja opiskelijoiden sosioekonomisesta taustasta. (Vipusen verkkosivut, viitattu 1.4.2025).

8.4 Muu täydentävä tiedonkeruu

Paikallisesti Sastamalassa toteutettiin turvallisuuskyselyt vuosina 2021 ja 2023. Perheiden liikkumistottumuksista kerättiin tietoa syksyllä 2023 toteutetulla kyselyllä. Vuonna 2023 valmisteltiin Sastamalan kaupungin ennaltaehkäisevän päihdetyön suunnitelmaa järjestämällä ilmiölähtöisiä työpajoja etenkin lasten ja nuorten parissa työskenteleville. Sastamalan kaupungin uuden hyvinvointityön organisoinnin mukaiset kolme hyvinvointityöryhmää aloittivat toimintansa vuonna 2024. Näissä työryhmissä on kerätty tietoa sastamalaisten hyvinvointiin liittyvistä ilmiöistä. Lisäksi elintapaohjauksen ja ehkäisevän päihdetyön työryhmissä on syntynyt arvokasta tietoa sastamalalaisten hyvinvoinnista. Esimerkiksi vuonna 2024 nuorisotyön toteuttamassa kyselyssä kerättiin yli 400 vastausta siitä, mitä Sastamalan nuoret tekevät mieluummin kuin käyttävät päihteitä. Pirkanmaan hyvinvointialue toteutti päihdetilannekyselyn syksyllä 2024, josta on saatavissa kunnittainen tilannekuva. Sastamalassa kyselyyn vastasi noin 600 nuorta ja noin 140 aikuista. Tietolähteenä on käytetty myös Pirkanmaan hyvinvointialueen ja THL:n kuntien käyttöön tarjoamaa PUHTI-raporttia. Se tuottaa tietoa liikuntaan ja harrastamiseen, maksuhäiriömerkintöihin, terveelliseen ruokavalioon, nuorten huolenaiheisiin, lääkkeisiin ja huumeisiin liittyen. Raportista on mahdollista koostaa kunnan vahvuudet ja heikkoudet.

9 Väestörakenne ja sairastavuus ovat hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä

Neljä keskeistä kansallista demografista muutosta näkyvät myös pienoiskoossa Sastamalassa: väestö keskittyy asumaan yhä pienemmälle alueelle, väestön keski-ikä ja iäkkään väestön osuus kasvaa merkittävästi, lasten määrä vähenee ja kotoutujien määrä lisääntyy. Tämä muuttaa väestönkehitystä ja haastaa palvelutuotannon rakennetta. Sastamalan väestöpohjan väheneminen on alkanut jo 2010-luvulla. Väestönkehitys kääntyi laskuun vuonna 2012. Vuodesta 2012 vuoteen 2024 Sastamalan väestö on vähentynyt lähes 9 %, joka asukasmäärässä tarkoittaa noin 2300 asukasta. Tarkasteluajanjaksolla vuosien väleillä on vaihtelua, mutta pidemmän ajanjakson trendissä negatiivinen kehitys näkyy. Samankaltainen kehitys näkyy myös muissa Pirkanmaan maakunnan reuna-alueen kaupungeissa, Sastamalan osalta negatiivinen väestönkehitys on vähäisempääkin kuin osassa reuna-alueen kaupunkeja. On tärkeää tunnistaa myös, että Sastamalan sisällä väestönkehityksen erot ovat merkittäviä. Sastamalan väestö on kuitenkin vähentynyt vuosien 2010-2023 aikana kaikilla alueilla. Samanaikaisesti väestö on keskittynyt myös entistä enemmän samalle alueelle. (MDI, esitys Sastamalan kaupungin palveluverkkotyöpajassa 20.3.2025).

Kansallinen terveysindeksi (THL, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus ja Tilastokeskus) tarjoaa tietoa väestön sairastavuudesta ja työkyvyttömyydestä. Se sisältää sekä sairastavuusindeksin ja sairausryhmittäiset osaindeksit että työkyvyttömyysindeksin ja sen osaindeksit. Indeksit tukee kuntia ja hyvinvointialueita ennaltaehkäisevän hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämistyössä. (Sotkanet, indikaattorin 5641 kuvailutiedot).

Sairastavuusindeksi sisältää kymmenen erillistä sairausryhmittäistä osaindeksiä (esimerkiksi syövät, sepelvaltimotauti, tuki- ja liikuntaelinsairaudet), jotka kuvaavat kyseisten sairauksien yleisyyttä alueen väestössä. Indeksilukua tulkitaan suhteessa maan tasoon, joka saa arvon 100. Mitä suuremman arvon kunta saa, sitä yleisempää on sairastavuus kunnassa. Viimeisin tieto sairastavuusindeksistä on käytettävissä vuodelta 2022. Tuolloin Sastamalan sairastavuusindeksi on ollut 101,6 ja koko Pirkanmaan 99,7). Kolme merkittävintä sairausryhmää Sastamalan osalta ovat diabetes (110,5), keuhkosairaudet (113,2) ja tuki- ja liikuntaelinsairaudet (117,5).

9.1 Lapset ja nuoret

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman painopisteet vuosina 2021-2024 olivat:

- Vanhemmuus
- Terveelliset ja turvalliset elintavat
- Oppimis- ja elämänhallintataidot
- Osallisuus ja yhdenvertaisuus
- Elinympäristön turvallisuus
- Palveluohjaus ja viestintä

Sastamalan perhepalveluverkosto on koordinoinut lasten ja nuorten hyvinvointityötä jo vuodesta 2014 alkaen. Vuoden 2024 aikana Sastamalan perhepalveluverkoston nimi vaihtui Sastamalan perhekeskukseksi THL:n kansallisen toimintamallin mukaisesti. Sastamalan perhekeskuksella on vakiintuneet tavat tavoittaa kaikki lasten, nuorten ja perheiden parissa toimivat ammattilaiset: verkostoiltapäivät järjestetään tavanomaisesti kahdesti vuodessa ja verkostopuuro kokoaa toimijat yhteen joulun aikaan.

Vahvistetaan nuorten hyvinvointointia monialaisin toimenpitein - Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (myöh. "VANUPO") 2024-2027 (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2024) mukaan **valtakunnallinen tilannekuva on se, että suurin osa nuorista Suomessa voi hyvin**. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä on vähentynyt merkittävästi ja yhä useampi nuori löytää työpaikan. Nuorten itsemurhat ovat vähentyneet, vaikka ne ovat edelleen yleisiä tietyissä ikäryhmissä. Nuorten tulevaisuudenusko ja luottamus instituutioihin on säilynyt hyvällä tasolla, ja heidän luottamuksensa yhteiskuntaan on yksi Suomen tärkeimmistä

voimavaroista. Nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä vaan hyvinvointi on polarisoitunut. Sosioekonomisella taustalla ja kodin tilanteella on suuri merkitys siihen, millaisia mahdollisuuksia nuorella on kouluttautua, tehdä työtä, pitää yllä terveyttään ja harrastaa. Yhteiskunnallinen eriarvoistuminen, ongelmien kasautuminen ja siirtyminen sukupolvesta toiseen jyrkentävät eroja nuoren elämän lähtökohdille. VANUPO kuvaa valtakunnallisessa tilannekuvassa nuorten hyvinvointiin liittyvinä ilmiöinä:

- kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus joka viidennellä yläkoulussa tai toisella asteella, korkeakouluopiskelijoilla joka kolmas kärsii ahdistuksen tai masennuksen oireista
- erilaista tukea perusopetuksessa tarvitsevien ja saavien nuorten määrä on kasvanut
- vain joka kolmas nuorista liikkuu terveytensä kannalta riittävästi, omatoimista arkiliikuntaa vähentää mm. autoistuminen ja kaavoitusratkaisut
- ravitsemussuositusten vastainen ruokavalio, vähäinen liikunta ja ylipaino vaikuttavat kielteisesti terveyteen ja jaksamiseen. Reipas liikunta, riittävä uni, terveelliset ruokailutottumukset ja hyvät motoriset taidot ovat yhteydessä oppimiseen
- liikunta on kuitenkin edelleen suosituin vapaa-ajan harrastus
- digilaitteiden käyttö lisääntyy edelleen ja on tärkeä osa arkea myös yhteisöllisyyden, opiskelun pelaamisen ym. kannalta. Digilaitteiden hyödyt ovat kiistattomat, mutta ne ovat myös uhka keskittymiskyvylle, mielenterveydelle, fyysiselle aktiivisuudelle, disinformaatiolle/propagandalle (ja sitä kautta radikalisoitumiselle) ja hyväksikäytölle

Lasten ja nuorten arjessa näkyvät Covid-19 pandemian seurakset valtakunnallisesti ja paikallisesti: jonot mielenterveyspalveluihin kasvoivat, osallisuuden kokemus väheni koko ikäryhmässä, korkeakouluopiskelijoiden tutkimuksessa (KOTT 2021) joka neljäs nainen ja joka kolmas mies kertoi ettei tunne kuuluvansa yhteenkään opiskeluun liittyvään ryhmään, huoli yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymisestä ja kasautumisesta voi olla uhka pitkällä aikavälillä yhteiskunnalliselle luottamukselle.

Moni edellä kuvatuista ilmiöistä on tunnistettu jo Sastamalan hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 ja niitä tarkastellaan osana painopisteiden toteutumisen arviointia.

9.1.1 Vanhemmuus

Vanhemmuuden painopisteelle oli asetettu kaksi tavoitetta:

- Arjen hallinnan tukeminen
- Vanhemmuuden tukeminen.

Hyvinvointisuunnitelmassa oli asetettu laajat tavoitteet vanhemmuuteen, joissa sosiaali- ja terveyspalveluiden rooli oli ajateltu merkittäväksi. Näin ollen vanhemmuuden käsitettä lähestytään perheen palvelujen tarve edellä, ja monesti taustalla on huoli vanhemmuudesta. Kouluterveyskyselyt vuosilta 2021 ja 2023 osoittavat, että noin 15% 4. ja 5. sekä 8. ja 9. luokan oppilaista koki fyysistä väkivaltaa vanhempiensa tai huoltajiensa taholta. Pirkanmaan hyvinvointialue julkaisi toimintaohjeen väkivaltaepäilyjen käsittelyyn vuonna 2024. Tämä ohje on jaettu laajasti Sastamalan perhekeskusverkostossa. Kun vanhemmuutta tarkastellaan hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta, voidaan Koulujen hyvinvointiprofiilin tiedon mukaan todeta, että noin 90% oppilaista kokee saavansa vanhemmiltaan tukea koulunkäyntiin liittyvissä asioissa.

1. Arjen hallinnan tukemisessa tavoitetasona oli tarjota kaikille apua arjen hallinnassa ja lastensuojelutoimenpiteiden välttäminen.

Vuosien 2021-2024 aikana edellä kuvattuihin tavoitteisiin vastattiin muun muassa kehittämällä ja viemällä arkeen työmenetelmiä Sastamalan perhepalveluverkoston parissa toimiville ammattilaisille. Osana PirSote-hanketyötä (avattu tarkemmin työikäisen väestön hyvinvoinnin kohdalla) toteutettiin systeemisen toimintamallin työpajoja. Systeeminen työote on viitekehys, joka vahvistaa perheen roolia ja tukee vanhemmuutta huomioiden perheen voimavarat. Lapset puheeksi-menetelmään koulutettiin ammattilaisia varhaiskasvatuksessa ja työskentelymalli on käytössä esimerkiksi lapsen ikävaiheeseen perustuissa keskusteluissa. Opiskeluhuollossa kehitettiin yksilökohtaisen opiskeluhuollon yhteistyökäytänteitä ja työtapoja.

2. Vanhemmuuden tuessa tavoitteena oli tarjota kaikille tukea tarvitseville vanhemmille tukea yksilöllisiin tilanteisiin, löytää ratkaisu eroperheiden vanhemmuusasteisiin ja toteuttaa toimiva kohtaamispaikka, jossa tarjotaan vertaistukea ja ryhmätoimintaa kuntalaisille. Sastamalalaisten arkeen näkyviä käytännön toimenpiteitä valtuustokaudella ovat olleet Vintin kohtaamispaikan toiminnan jatkuminen Sastamalan pääkirjaston yläkerrassa. Sastamalassa myös pilotoitiin kulttuurilähetettä, joka kohdennettiin lapsiperheiden käyttöön Sastamalassa. Tätä kehitystyötä kuvataan tarkemmin tavoitetasossa "terveelliset ja turvalliset elintavat". Nuorten mielen ensiapu-koulutus toteutettiin vanhemmille vuonna 2023. Perusopetuksessa on kehitetty tavoitteellisesti koulun ja kodin yhteistyötä. Yhteistyön rakenteet ovat osa perusopetuksen laatukriteereitä.

Koulun ja kodin yhteistyön kehittäminen on sisällytetty osaksi lukuvuosisuunnittelua. Koulun ja kodin yhteistyöstä käytännön esimerkkejä ovat vanhempainillat, koulun ja kodin päivät ja vanhempia osallistavat arvioitikeskustelut. Perusopetuksen, vanhempainyhdistysten ja Vammalan lukion kannatusyhdistyksen yhdessä koordinoima Vanhempainverkostohanke aloitti vuonna 2024 jatkuen kevääseen 2025 Joutsenten reitin Leader-rahoituksella. Hankkeen tavoitteena on kehittää toimintamalleja, jotka tukevat vanhemmuutta ja lisäävät vanhempien tietoutta palveluista, kehittää toimijoiden välistä yhteistyötä, huomioida maahanmuuttajaperheiden erityiset tarpeet sekä jakaa tietoa. Vanhempainverkoston edustaja kutsuttiin mukaan Sastamalan perhekeskuksen ohjausryhmään vuonna 2024. Vanhempainverkostohanke toteutti myös kaksi tilaisuutta vanhemmille syksyllä 2024, joista toinen kohdentui ehkäisevään päihdetyöhön ja toinen lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseen. Sastamalan kaupunki jakaa vuosittain järjestöavustuksia myös sosiaalista vapaaehtoistyötä tekeville järjestöille. Avustusten saajien joukossa ovat myös vanhemmuuden tukeen vahvasti liittyvät Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisyhdistykset.

Vanhemmuuden tuki nousee jatkoteemaksi myös tulevan valtuustokauden hyvinvointisuunnitelmaan. Tunnistamistyö sen osalta, millaisia tarpeita liittyy eri ikäisten lasten vanhemmuuteen, on aloitettu. Vanhemmuuden tuki on myös tärkeä yhteisen työn paikka Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa.

9.1.2 Terveelliset ja turvalliset elintavat

Terveellisiin ja turvallisiin elintapoihin oli asetettu kuusi tavoitetta:

- Terveelliset ravitsemus- ja ruokailutottumukset
- Liikuntaa terveyden kannalta riittävästi
- Riittävä unen määrä ikäryhmän suositusten mukaisesti ja oikea-aikaisesti arjen toimintoihin nähden
- Päihteiden käytön ja riippuvuuksien ehkäisy/asenteisiin vaikuttaminen
- Normaalipainoissa pysyminen ja siihen kannustaminen
- Hyvinvoinnin lisääminen taiteen ja kulttuurin keinoin.

Kouluruokailulla on tärkeä rooli lasten ja nuorten ravitsemus- ja ruokailutottumuksissa ja se on myös asia, jonka avulla kunta voi osaltaan vaikuttaa ruokailutottumuksiin. Koululounas sekä aamu- ja iltapäivätoiminnassa tarjottavat aamupala ja välipala muodostavat yhdessä terveellisen ja täysipainoisen kokonaisuuden. Sastamalassa 8. -9. luokkalaisten kouluruokailuun osallistuminen on Pirkanmaan keskiarvoa parempaa, mutta päivittäin koululounasta syömättömien osuus on kasvanut 21 %:sta 31 %:iin vuosien 2021 ja 2023 välisenä aikana. Tytöt jättivät usammin kouluruokailun väliin kuin pojat. Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden kouluruokailuun osallistuminen on parantunut Covid-19-pandemian jälkeen, sillä päivittäin kouluruokaa syömättömien osuus on laskenut 31 %:sta 26 %:iin. Lukiossa on panostettu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun sekä tilojen turvallisuuden tunteen kartoittamiseen, mikä voi osaltaan vaikuttaa kouluruokailuun osallistumisen parantumiseen. Lukiossa oli päivittäin tarjolla kaksi pääruokavaihtelua: sekaruokavalioon ja kasvisruokavalioon sopivat.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen PUHTI-raportin mukaan energiajuomien ostot ovat pysyneet suunnilleen samalla tasolla vuosien 2022-2024 aikana. Tarkasteltaessa energiajuomien osuutta elintarvikeryhmien myynnistä Pirkanmaalla, asettuu Sastamala tilaston keskivaiheille 1,6 %:llaan maakunnallisen vaihteluvälin ollessa 0,7 % - 2,1%.

Sastamalassa 5. luokkalaisten fyysinen toimintakyky on parantunut merkittävästi vuosien 2021 ja 2024 välillä. Vuonna 2021 noin 46 %:lla 5. luokkalaisista oli heikko fyysinen toimintakyky, kun taas vuonna 2024 vastaava lukema oli noin 35 %, mikä tarkoittaa siis yli 10 %:n parannusta. Tämä parannus on tuonut Sastamalan samalle tasolle kuin maan ja Pirkanmaan keskiarvot. Tyttöjen ja poikien välillä on kuitenkin merkittävä ero: vuonna 2024 noin 24 % tytöistä ja noin 46 % pojista omasi heikon fyysisen toimintakyvyn. 8. luokkalaisten fyysinen toimintakyky on pysynyt melko ennallaan. Vuonna 2021 noin 46 %:lla 8. luokkalaisista oli heikko fyysinen toimintakyky, ja vuonna 2024 vastaava lukema oli noin 43 %, mikä on hieman parempi kuin Pirkanmaan keskiarvo.

Sastamalassa nuorten unen määrä on kehittynyt positiivisesti. 8.-9. luokkalaisista 35% nukkuu yli 8 tuntia yössä arkisin, tytöistä melkein 40% ja pojista 30%. Riittävässä unen määrässä kehitys on ollut erityisen positiivista yläasteikäisten osalta. Lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1.-2. vuosiluokkien oppilaista noin puolet nukkuu yli 8 tuntia arkisin yössä. Toki on huomioitava, että merkittävän osuuden kohdalla yöunien määrässä on vielä parannettavaa.

Sastamalassa 8. ja 9. luokkalaisten kouluterveyskyselyn indikaattori "huolta herättävä päihteiden, tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö sekä rahapelaaminen" on nousussa vuosien 2021 ja 2023 välillä, ja taso (noin 11%) on korkeampi kuin Pirkanmaan keskiarvo (noin 8%). Ammatillisen oppilaitoksen oppilaiden kohdalla osuus on pysynyt suunnilleen samana (noin 25%). Sen sijaan lukiolaisten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden päihteiden, tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö on laskenut tarkasteluvuosina ja on merkittävästi alhaisemmalla tasolla kuin Pirkanmaan keskiarvo.

Sastamalassa 8. ja 9. luokkalaisten ylipainoisten osuus on kasvanut noin 4 %:a vuosien 2021 (21,4%) ja 2024 (25,5%) välillä vaikka suunnitelmakauden tavoite oli pienentää osuutta 10%:a. Pirkanmaan taso on säilynyt noin 17%:ssa tarkastelujakson aikana. Ylipainoisten lasten osuutta on raportoitu laajassa hyvinvointikertomuksessa, koska se on määritelty vähimmäistietosisällön indikaattoriksi. Pelkän painon seurannan lisäksi, on syytä tarkastella laajempaa terveellisten elintapojen kokonaisuutta ja yksilön mahdollisuutta tehdä hyvinvointia ja terveyttä edistäviä valintoja.

Nuorten elintapoihin liittyvät huolenaiheet nousevat näkyväksi myös PUHTI-raportin kuntakohtaisissa kehittämiskohteissa. Kouluterveyskyselystä saatujen lukujen perusteella PUHTI-raportissa nousee esiin 8. ja 9. luokkalaisten tupakkatuotteiden, sähkösavukkeiden ja nuuskan käyttö muuta Pirkanmaata korkeampina lukuina. Alueellisena vahvuutena nousee esiin muuta Pirkanmaata keskimääräisesti parempi kouluruokailuun osallistuminen.

1. Terveelliset ravitsemus- ja ruokailutottumukset, jossa tavoitetasona perheiden ruokailu yhdessä ja ravitsemussuositusten mukaisesti ja kouluruokailun toteutuminen virallisten kouluruokasuositusten mukaan. Sastamalan perusopetuksen yhteisöllisen opiskeluhoitotyöryhmän asettama yhteinen kehittämiskohde lukuvuonna 2022-2023 oli ruokakasvatuksen kehittäminen. Kehittämistyössä yhteistyökumppaneina olivat Ruokakasvatusyhdistys Ruukku ry ja Sastamalan ruoka- ja puhtauspalvelut (Servi). Osana ruokakasvatushanketta Servi alkoi asettaa salaattitarjoille erillisiä komponentteina. Osana ruokakasvatusta kouluille tuotettiin ruokakasvatusmateriaalia, jonka avulla koulut tekivät omat toteutukset.

HYTE-kertoimessa Sastamala ei saa pisteitä tulosindikaattorissa "kouluissa noudatetaan valtion ravitsemusneuvottelukunnan kouluruokasuositusta koululounaan ja välipalojen järjestämisestä". Jotta voidaan paremmin ymmärtää miksei pisteitä saada, avataan indikaattorin taustatietoja tavanomaista tarkemmin. Indikaattori ilmaisee pistemäärän, joka on oppilasmäärällä painotettu prosenttiosuus kunnan kouluista, joissa noudatetaan kouluruokailusuositusta koululounaan ja välipalojen järjestämisessä. THL tarkasteli kouluruokailusuosituksen noudattamisen toteutumista osana vuoden 2023 HYTE-kertoimen tiedonkeruun laadunvarmistusprosessia. Suosituksen mukaan sopiva aika lounaan syömiselle on noin kello 11-12. Vähimmäisaika ateriointiin on 30 minuuttia. Jos kysymykseen suosituksen noudattamisesta oli vastattu "Kyllä" ja ensimmäinen lounas tarjottiin noin kello 10.45 tai myöhemmin ja ruokailuun oli varattu aikaa yli 25 minuuttia, katsottiin suosituksen toteutuvan. (Sotkanet, indikaattorin 5317 tietosisältö, viitattu 1.4.2025).

HYTE-kertoin tarkastelee vain pientä osuutta kouluruokailusta. Kouluruokailun edistämiseksi on tehty tarkasteluajanjaksolla toimenpiteitä. Kasvien syöntiä on edistetty tarjoamalla peruskouluissa 1-2 kertaa viikossa kasvisruokaa. Kasvisruoissa korostuvat kasvispihvit, pyörykät ja käsitellyt kasvisproteiinit. Kasviksia tarjotaan myös kypsennettynä osana pääruokalajeja, mutta erillisiä lämpimiä kasvislisäkkeitä ei ollut tarjolla. Maksuton välipala oli tarjolla iltapäivätoimintaan osallistuville oppilaille. Oppilaita on osallistettu kouluruokailun suunnitteluun ja kehittämiseen järjestämällä oppilastapaamisia. Lisäksi on mitattu asiakastytyäisyyttä ja käytössä on myös palautekanavat. Servi on järjestänyt oppilastapaamisia kahdesti vuodessa, keväällä ja syksyllä, joissa on voitu tutustua tuotantokeittiöön, maistella uusia ruokalajeja sekä keskustella ruokalistasta, ravitsemussuosituksista, budjetista ja eri sesonkien ruoista. Tapaaminen on toiminut myös yhtenä kanavana palautteille. Oppilastapaamisiin on osallistunut 2-3 oppilasta yläkoulua kohden, lukiolaisten kanssa on ollut omat tapaamiset. Koulut ovat itse valinneet osallistujat, usein nämä ovat olleet oppilaskunnan hallituksen jäseniä. Tapaamisissa on myös suunniteltu toiveruokapäivän vaihtoehtot yhdessä, ja kaikille oppilaille avoimet äänestykset on toteutettu sähköisellä kyselylomakkeella. Kaksi eniten ääniä saanutta ruokalajia on toteutettu lukuvuoden aikana. Asiakastytyäisyyttä mitattiin vuorovuosittain toteutetulla kyselyllä. Palautetta kouluruoasta kerättiin Happy or Not -laitteilla sekä sähköisellä palautelomakkeella (johon ohjattiin myös tiloista löytyvällä QR-koodilla). Palautetta on voinut antaa myös suoraan keittiöhenkilökunnalle. Palautteissa on mm. esitetty toiveruokia, ja mahdollisuuksien mukaan toiveita on nostettu ruokalistalle. Koulut ovat halutessaan voineet somistaa ruokasalia viihtyisämmäksi. Koulun ja kodin päivinä on huoltajilla ollut mahdollisuus osallistua kouluruokailuun. Oppilailla on ollut mahdollisuus suorittaa TET-oppimisjakso Servin keittiöillä. Ravitsemusterapiaa oli saatavilla ennen hyvinvointialueuudistusta Sastamalan kaupungin sosiaali- ja terveyspalveluiden toimesta ja 2023 alusta Pirkanmaan hyvinvointialueen tuottamana. Lapsiperheiden vastaanottoja on ollut n. 100-130 kpl vuodessa. Lapsilla ja nuorilla yleisiä hoidon syitä olivat painonnousu, muut pulmat kasvussa, valikoiva syöminen sekä syömishäiriöt. (Servin ravitsemusterapeutti, sähköposti 27.3.2025).

2. Liikuntaa terveyden kannalta riittävästi tavoitetasona oli, että valtaosa perheistä liikkuu terveysliikuntasuositusten mukaisesti ja jokaisella on mahdollisuus löytää oma liikuntamuoto, ja saada liikunnasta iloa ja hyötyä.

Tarkasteluvuosien 2021-2024 aikana on toteutettu useita hankkeita, jotka ovat edistäneet sastamalalaisten lasten, nuorten ja perheiden liikkumista, kuten varhaiskasvatuksen ja liikuntapalveluiden yhteishankkeet:

- Leiki ja liiku Sastamala -hanke 2020-2022
- Leiki ja liiku yhdessä Sastamala -hanke 2023-
- Piristystä perheliikuntaan Sastamalassa -hanke 2024-

Leiki ja liiku-hankkeiden tavoitteina on ollut kehittää varhaiskasvatuksen liikkumiskulttuuria ja innostaa perheitä liikkumaan yhdessä. Hankkeiden myötä on panostettu liikkumisen edistämiseen osana lapsen varhaiskasvatukseen osallistumista. Leiki ja liiku yhdessä Sastamala- hanke oli jatkoa Leiki ja liiku Sastamala-hankkeelle. Jatkovaiheessa on panostettu erityisesti Liikkuva perhe -ohjelmaan, joka on innostanut sastamalalaisia perheitä liikkumaan yhdessä. Hankkeissa tehdyn kehittämistyön ansiosta perheet ovat voineet varata liikuntasalivuoroja omatoimiseen liikuntaan. Näkyvää hyvinvointityötä perheiden arkeen on tarjonnut hankkeessa kehitetty Sastamala-seikkailu, josta on olemassa sekä kesä- että talviversiot. Sastamala-seikkailu on koko perheen maksuton liikuntaseikkailu ympäri Sastamalaa, jonka avulla innostetaan perheitä tutustumaan Sastamalan monipuolisiin ulkoliikuntamahdollisuuksiin. Sastamala-seikkailun kesäversioon on valittu 15 erilaista kohdetta, kuten leikkipuistoja, luontokohteita, ulkoliikuntapaikkoja ja kulttuurikohteita. Kohdekuvauksista löytyy tarkempia tietoja kohteista sekä liikuntavinkkejä perheiden yhdessä liikkumiseen. Talvikarttaan on valittu 20 erilaista kohdetta, kuten hiihtolatuja, luistelualueita, kaukaloita, pulkkamäkiä ja avantosaunoja.

Nuorisopassi oli käytössä vuoteen 2022 asti, mutta sen käytöstä luovuttiin, koska passin käyttö jäi vähäiseksi. Passin käytön jälkeen siirryttiin jakamaan yläkouluikäisille kuntosali- ja sulkapalloetuja. Kuntosali- ja sulkapalloedun lunasti esimerkiksi noin 300 nuorta vuoden 2023 aikana.

Sastamalan peruskouluissa on käytössä Liikkuva koulu -toimintamalli, jossa jokaisella koululla toimii Liikkuva koulu toiminnasta vastaavat, joiden tehtävänä on lisätä liikettä koulupäivään. Koulut ovat panostaneet liikunnallisen toimintakulttuurin kehittämiseen, mikä on lisännyt oppilaiden päivittäistä liikkumista.

Liikuntapalveluiden toimesta MOVE-toimintamallia on kehitetty monipuolisesti ja tavoitteellisesti. Sastamalan MOVE-palvelupolku julkaistiin vuonna 2023 seurauksena sille, että haluttiin reagoida huolestuttaviin MOVE-tuloksiin. Liikuntapalveluiden asiantuntemuksella ja johdonmukaisuudella toiminnan kehittämisessä on ollut iso rooli onnistumisessa. MOVE-toimintamallin kehittämisessä on toteutettu konkreettisia toimenpiteitä, kuten työpajoja ammattilaisille, nuorille suunnattua liikuntaneuvontaa ja koulu PT (personal trainer)-palvelun pilotointia. Näillä toimenpiteillä on tuettu vähän liikkuvia nuoria.

Harrastamisen Suomen mallin Sastamalan käytänteitä avataan enemmän kohdassa "osallisuus".

3. Riittävä unen määrä kunkin ikäryhmän suositusten mukaisesti ja oikea-aikaisesti arjen toimintoihin nähden, tavoitetasona että 80% perheistä ilmoittaa nukkuvansa riittävästi.

4. Päihteiden käytön ja riippuvuuksien ehkäisy/asenteisiin vaikuttaminen, tavoitetasona oli perheiden päihdeettömän elämän arvostaminen, arjen ongelmien ja turvallisuuden vähentäminen, tupakoinnin ja nuuskan käytön vähentäminen ja rahapelien pelaamisen vähentäminen.

Erityisnuorisotyöntekijä sekä nuorisotyöntekijät toteuttavat Sastamalassa ennaltaehkäisevää päihdetyötä, joka kulkee nimellä Roti. Roti on toimintamallina otettu käyttöön jo vuonna 2016. Roti sisältää Valomerkki- ja Omin jaloin -yksilötyön menetelmät, joita voidaan hyödyntää lasten ja nuorten yksilötyössä. Yksilötyön menetelmiä voidaan käyttää erilaisissa lasten ja nuorten arkeen liittyvien haastavien tilanteiden ratkaisemisessa, kuten päihdekokeiluissa, koulupoissaoloissa tai perheeseen liittyvissä ristiriitatilanteissa. Ohjautua voi siis myös muissa kuin päihdeasioissa. Molemmat mallit perustuvat vapaaehtoisuuteen. Sastamalassa toiminta on pääsääntöisesti kohdennettu 13-17-vuotiaisiin, mutta alakoululainenkin voi hyötyä työskentelystä.

5. Normaalipainossa pysyminen ja siihen kannustaminen, suunnitelmakaudelle tavoiteasoksi asetettu että normaalipainoisten määrä lisääntyy 10%:a.

Aina kun viestimme ylipainosta tai lihavuudesta on syytä muistaa vastuullinen tapa viestiä ilmiöstä. Lasten ja nuorten ylipainosta ja lihavuudesta keskusteltaessa on tärkeää tunnistaa asian taustalla vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät eivätkä yksilöiden tekemät valinnat. Lasten ja nuorten painoon liittyvistä asioista tulee keskustella rakentavasti ja vastuullisesti. Tärkeää ylipainon ehkäisyssä on edistää liikkumista ja fyysistä aktiivisuutta niin kouluissa kuin vapaa-ajalla. Näitä toimenpiteitä on esitetty tavoitteessa "liikuntaa terveyden kannalta riittävästi". Tärkeää on myös tukea terveellistä ravitsemusta tukemalla esimerkiksi kouluruokailuun osallistumista ja lisäämällä ravitsemusneuvontaa. Ravitsemusneuvontaa tuottaa Pirkanmaan hyvinvointialue.

6. Hyvinvoinnin lisääminen taiteen ja kulttuurin keinoin, tavoitetasona oli 100 minuuttia viikossa kulttuuria jokaiselle. Sastamala oli mukana KUPPI-hankkeessa (Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla), joka toteutettiin vuosina 2021-2023. Hankkeen tavoitteena oli kehittää ratkaisuja kulttuurihyvinvointipalvelujen saavutettavuuden edistämiseksi Pirkanmaan kunnissa ja hyvinvointialueella. Sastamalan tavoitteena oli kannustaa lapsiperheitä yhteiseen tekemiseen, koska ilmiönä oli tunnistettu ylisukupolvinen huono-osaisuus ja liiallinen ruutuaika. Alkuperäisessä yhteistyössä oli mukana perheneuvola ja Sastamalan opisto. Hankkeen aikana aloitettiin lapsiperheiden kulttuurilähete-toiminta ja laadittiin Tylsyyttä vastaan - esite. Hankkeen alkaessa perheitä tavoitettiin perheneuvolan kanssa ja Sastamalan opiston aikuinen-lapsi kursseille saatiin aktivoitua kohderyhmänä olevia perheitä, syksyllä 2022 saatiin mukaan 9 perhettä. Hyvinvointialueudistuksesta johtuvien muutosten vuoksi vuonna 2023 kuitenkin kävi niin, ettei

kulttuurilähetteellä enää tavoitettu osallistujia. Kulttuurihyvinvointilähetteestä viestimiseen panostettiin vuonna 2024 siten, että asiasta käytiin erikseen kertomassa lasten- ja perheneuvolassa. Lähetteen tekemahdollisuus laajennettiin myös varhaiskasvatukseen. Siitä huolimatta lähetteellä ei ole tavoitettu alkutilanteen mukaista määrää perheitä.

Sastamalan Lasten ja nuorten kulttuuriviikkoja on järjestetty vuodesta 2019 alkaen useiden eri Sastamalan kaupungin yksiköiden ja muiden toimijoiden yhteistyönä. Lasten ja nuorten kulttuuriviikkojen aikaan lapsille ja nuorille järjestetään ikäluokittain erilaisia työpajoja/ohjelmaosuuksia koulupäivän lomaan - tarjolla on kulttuuria laidasta laitaan. Lasten ja nuorten kulttuuriviikot ovat vakiintunut osa lasten ja nuorten kulttuurikasvatusta Sastamalassa ja ne tavoittavat vuosittain kaikki kaupungin peruskoululaiset pääsääntöisesti syyslomien jälkeen viikkojen 43-46 aikana. Lasten ja nuorten kulttuuriviikot rakennetaan vuosittain vaihtuvan teeman ympärille. Vuoden 2024 Kulttuuriviikkojen teemana oli Minä osaan, vuoden 2023 teemana oli Erilaisuus ja vuoden 2022 teemana oli Elo-ilo. Kulttuuriviikkoja ovat järjestämässä kirjasto- ja tietopalvelut, kulttuuripalvelut, liikunta- ja nuorisopalvelut, perusopetus, Sastamalan Musiikkiopisto, Sastamalan Nuorisovaltuusto, Sastamalan Opisto, Sastamalan seudun museo, Suomalaisen kirjan museo Pukstaavi ja Suomen Kirjainstituutti. Kulttuuriviikkoja koordinoivana yksikkönä toimii Sastamalan kulttuuripalvelut. Kukin järjestelyissä mukana oleva toimija vastaa 1-2 luokka-asteen kulttuuriviikkojen toteutuksesta vuosittain. Vastuuvuosisuorat sekä sisällön kulttuurin ja taiteenmuodot säilyvät vuosittain pitkälti samoina - näin koululaisille pystytään mahdollistamaan monipuolinen kulttuuripolku peruskoulutaipaleen aikana.

9.1.3 Oppimis- ja elämänhallintataidot

Oppimis- ja elämänhallintataitojen painopisteelle oli asettuna neljä tavoitetta:

- Mielekäs oppimispolku
- Oppimista tukeva ympäristö
- Mielen terveyden tukeminen
- Nuorten talous- ja yrittäjäystaitojen vahvistaminen

Kouluterveyskyselyn mukaan koulukiusaaminen oli laskussa 4. ja 5. luokkien oppilaiden keskuudessa vuosien 2021 ja 2023 välillä. Indikaattorin "kiusattuna vähintään kerran viikossa 4. ja 5. luokan oppilaista" osuus laski 12 %sta 9,6%:in (Pirkanmaa 7,6%). 8. ja 9. luokkalaisten kohdalla luvussa on ollut kasvua. Vuonna 2021 "kiusattuna vähintään kerran viikossa 8. ja 9. luokan oppilaista" Sastamalassa vastasi olevansa 5,1 %:a oppilaista ja vuonna 2023 osuus oli 10,2 %. Kasvua on sekä tyttöjen että poikien osuudessa, mutta poikien lukuun on erityistä syytä kiinnittää huomiota: kasvu on ollut 3,7%:sta 10,2%:in. Koulujen hyvinvointiprofilissa 75 % yläkouluikäisistä vastasi ettei häntä kiusata koulussa, 13%:a vastaajista koki kiusaamista, loput vastaukset olivat neutraaleja. 92%:a yläkouluikäisistä vastasi ettei itse kiusaa koulussa. Kahdeksan prosenttia oli kokenut kiusaamista sosiaalisessa mediassa ja netissä.

Kouluterveyskyselyn mukaan Sastamalassa kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta koki vuonna 2021 noin 21% 8. ja 9. luokkalaista. Vuoteen 2023 mennessä tämä luku kasvoi noin 25%:iin. Pirkanmaan ja koko maan tasolla vastaavat luvut pysyivät melko vakaina, noin 21%:ssa. Ammattioppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta koki vuonna 2021 noin 27%, mikä oli merkittävästi korkeampi kuin Pirkanmaan ja koko maan taso. Vuoteen 2023 mennessä tilanne parani, ja vastaava luku laski noin 14%:iin, mikä oli hieman alhaisempi kuin Pirkanmaan taso (16%).

Lukiolaisten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden kohdalla kohtalaisen tai vaikean ahdistuneisuuden kokemukset olivat Sastamalassa (16%) alhaisemmalla tasolla kuin Pirkanmaalla (21%) ja koko maassa (21%). Toisaalta lukiolaisten osuus, jotka kokivat vahvaa positiivista mielen terveyttä viimeisen kahden viikon aikana, laski merkittävästi vuosien 2021 (29%) ja 2023 (20%) välillä. Pirkanmaalla vastaava luku oli noin 25%.

Noin joka neljäs (25%) Sastamalan 8. ja 9. luokkalaista koki vahvaa positiivista mielen terveyttä viimeisen kahden viikon aikana, eikä tässä luvussa ollut muutosta vuosien 2021 ja 2023 välillä.

Oppimis- ja elämänhallintataitojen osalta kolme ensimmäistä tavoitetta käsitellään samassa kokonaisuudessa, koska niitä ei voida erottaa toisistaan vaan toimenpiteet tukevat jokaista tavoitetta.

1. Mielekäs oppimispolku, jonka tavoitetasona oli, että koulutuksen ulkopuolelle jääneiden 17-24-vuotiaiden osuus on 5 % vastaanikäisestä väestöstä.

2. Oppimista tukeva ympäristö, jonka tavoitteena oli viihtyisä, virikkeellinen, turvallinen, terveellinen ja yhteisöllinen koulu- ja opiskeluympäristö sekä oppilaitoksen ja vanhempien välisen yhteistyön oppimista tukeva toiminta.

3. Mielen terveyden tukeminen, jonka tavoitetasoksi asetettiin mielen terveysoireiden väheneminen, palveluiden piiriin pääsyyn helpottuminen, itsetunnon vahvistaminen ja yksilöiden ja yhteisöjen resilienssin

vahvistuminen.

Sastamalassa koulutuksen ulkopuolelle jääneiden 17-24-vuotiaiden osuus on ollut laskusuuntainen raportointiajanjaksolla. Vuonna 2021 osuus oli 7,6 %:a vastaavanikäisestä väestöstä ja vuonna 2023 se laski 6,8 %:iin. Trendin kehityssuunta on ollut positiivinen verrattuna Pirkanmaan ja koko maan tasoon, joissa trendi on ollut lievästi nouseva. Pirkanmaalla osuus oli 6,1 % vuonna 2021 ja 6,3 % vuonna 2023, kun taas koko maan tasolla osuus oli 7,9 % vuonna 2021 ja 8,2 % vuonna 2023.

Tehostettu ja erityinen tuki ovat keskeisiä oppimisen ja koulunkäynnin tukimuotoja, jotka varmistavat, että jokainen oppilas saa tarvitsemansa tuen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tehostettu tuki annetaan oppilaalle, joka tarvitsee säännöllistä tukea tai useita tukimuotoja oppimisessaan tai koulunkäynnissään. Se perustuu pedagogiseen arvioon ja oppimissuunnitelmaan, ja sitä annetaan, kun yleinen tuki ei riitä. Erityinen tuki annetaan oppilaille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteet eivät toteudu riittävästi muilla tukitoimilla. Erityinen tuki sisältää erityisopetusta ja muita perusopetuksen tukimuotoja, ja se perustuu erityisen tuen päätökseen. (mm. Vipusen ja opetushallituksen verkkosivut, viitattu 27.3.2025). Myös Sastamalassa sekä erityisen tuen oppilaiden että tehostetun tuen oppilaiden määrä on ollut kasvussa tarkastelujaksolla. Vuonna 2021 erityisen tuen oppilaiden osuus kaikista oppilaista oli Sastamalassa 11,8% ja vuonna 2023 luku oli 13% (Pirkanmaa 8,5%). Vuonna 2021 tehostetun tuen oppilaiden osuus kaikista oppilaista oli Sastamalassa 15,7 % ja vuonna 2023 16,2% (Pirkanmaa 15%). Sastamalan luvut kertovat paitsi tuen tarpeesta myös siitä, että mielekästä oppimispolkua varmistetaan riittävällä tuella.

Mielekkään oppimispolun saavuttamiseksi on tehty pitkäjänteisiä toimenpiteitä tarkastelujakson 2021-2024 aikana, joiden tulokset ovat näkyvissä vasta pidemmän ajanjakson tarkastelussa. Sastamala oli mukana Yhdessä yhteisöllisesti -hankkeessa, joka oli Pirkanmaan kuntien yhteinen hanke. Se kesti vuoden 2023 loppuun saakka. Hankkeen vetovastuussa oli Lempäälä. Hankkeessa kehitettiin ja vahvistettiin yhteisöllistä opiskeluhoitoa. Hankkeen keskeisiä toimenpiteitä olivat yhteisöllisen opiskeluhoitoon laatukäsikirjan luominen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen kouluissa ja hyvinvoivan ja turvallisen opiskeluyhteisön tukeminen.

Koululäsnäoloa tukeva toimintamalli "Jokainen koulupäivä on tärkeä" hyväksyttiin Sastamalan kaupungin sivistyslautakunnassa vuonna 2023. Mallissa muun muassa määritettiin turvallisen koulupäivän tavoitteet ja toimintatavat Sastamalassa sekä määritettiin toimintamalli oppilaiden poissaolojen ehkäisemiseksi ja suunnitelmalliseksi seuraamiseksi sekä niihin puuttumiseksi Sastamalan perusopetuksessa. Toimintamalli tukee oppilaiden kouluun kiinnittymistä ja läsnäoloa koulussa sekä seuraamaan poissaoloja systemaattisesti. Toimintamalli varmistaa, että oppilaat osallistuvat opetukseen ja saavat tarvittavaa tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Toimintamalliin kuuluu poissaolojen ennaltaehkäisy, seuranta ja suunnitelmallinen puuttuminen. Koulupoissaoloja seurataan jatkuvasti, ja luvattomista poissaoloista ilmoitetaan oppilaan huoltajalle. Oppilaille tarjotaan tarvittavaa tukea, kuten erityisopettajan ja opiskeluhoitopalveluiden apua, jos poissaoloja ilmenee. Mielekästä oppimispolkua varmistetaan myös suunnitelmallisella nivelvaiheen tuella. Nivelvaiheina on tunnistettu siirtymät esiopetuksesta perusopetukseen, perusopetuksesta toiselle asteelle ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tuen tarve.

Sastamalan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kiusaamisen ehkäisyn toimintamalli on laadittu vuonna 2021. Esiopetuksessa ja perusopetuksessa kiusaamisen vastainen työ on kiinteästi osa koulujen yhteisöllistä opiskeluhoitoa ja siihen on käytössä suunnitelmalliset toimintamallit. Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sisältyy Sastamalan kaupungin opetuksenjärjestäjän opiskeluhoitosuunnitelmaan. Erityisesti on tehty toimenpiteitä yhteisöllisyyden vahvistamiseksi muun muassa kehittämällä kouluvalmentavaa työtä. Sastamalassa on kehitetty oma kouluvalmentavan työskentelyn toimintamalli, jota on pilotoitu erityisesti Mouhijärven yhteiskoululla vuodesta 2023 lähtien.

Tarkasteluajanjaksolla on luotu myös toimivia malleja koulutuksen ulkopuolelle jääneiden tavoittamiseksi, arjen toimintakyvyn parantamiseksi sekä opiskelijan piiriin pääsemiseksi huomioiden myös oppivelvollisuuden laajentuminen. Oppivelvollisuuskoordinaattori on toiminut puolikkaalla vuodesta 2021 lähtien. Sastamalassa on tehty koulunuorisotyötä toisella asteella vuodesta 2021 AVI:n hankerahoituksella, joka on sisältänyt kolme eri rahoituskautta. Hankkeisiin on palkattu yksi kokoaikainen työntekijä, joka on vastannut nuorista 9-luokkalaisten toisen asteen opiskelijoihin. Ensimmäisen hankkeen aikana keskityttiin koronan vaikutuksiin nuorten elämässä, kuten yksinäisyyteen ja sosiaaliseen ahdistuneisuuteen. Vuoden 2023 helmikuussa alkaneessa kehittämishankkeessa painopisteinä olivat koulujen yhteisöllisyyden lisääminen, ryhmäyttäminen, kiusaamisen ehkäisy ja pienryhmätoiminnan kehittäminen. Viimeisin rahoituskausi alkoi marraskuussa 2024 ja päättyi heinäkuussa 2025, ja siinä keskityttiin yhdeksäsluokkalaisten nivelvaihteyöhön. Kaikkien hankekausien aikana kerätty palaute nuorilta ja yhteistyötahoilta on ollut positiivista. Koulunuorisotyön ansiosta nuoret ovat löytäneet uusia harrastuksia ja kavereita, koulujen yhteisöllisyys on parantunut, ja opiskeluhoitoon toimijat ovat kokeneet pienryhmätoiminnan hyödylliseksi jatko-ohjauspaikaksi.

Joutsenten reitin rahoittama Sastamalan vanhempainverkostohanke (2024-2025) kehittää toimintamalleja, jotka tukevat vanhemmuutta ja lasten sekä nuorten hyvinvointia. Hanke lisää vanhempien tietoa saatavilla olevista palveluista, kehittää palveluita ja toimijoiden välistä yhteistyötä sekä huomioi maahanmuuttajaperheiden tarpeet ja luo heidän tarvitsemiaan palveluita paikkakunnalle. Hanketyön aikana on kehitetty toimintamalli, joka jää

pysyväksi rakenteeksi.

4. Nuorten talous- ja yrittäjyystaitojen vahvistamisen tavoitteena oli, että 9-luokkalaisilla on oma pankkitili, 9-luokkalainen osaa tehdä cv:n ja luodaan rakenteita nuorten kesätyöllistämiseen sekä yrittäjätietoisuuden lisääminen.

Sastamalassa toimiva yrittäjyyskasvatusverkosto vahvistaa nuorten työelämätaitoja ja yrittäjyysosaamista. Kaupunki tarjoaa rahallista avustusta kesätyöllistämiseen, mikä auttaa nuoria saamaan arvokasta työkokemusta ja oppimaan työelämän perusasioita. Kesätyöllistämistukien määrät ovat vaihdelleet vuosittain, mutta ne ovat olleet merkittävä apu nuorten työllistymisessä. 4H-yhdistykset ovat tärkeä kumppani kaupungille, ja niiden kanssa on solmittu kumppanuussopimuksia, jotka tukevat nuorten yrittäjyyskasvatusta. 4H-yrittäjyystuet ovat myös olleet osa tätä yhteistyötä, ja niiden avulla nuoret ovat voineet kokeilla yrittäjyyttä kesätyön muodossa. Kaupunki tarjoaa myös kesätyöpaikkoja nuorille, mikä on osa laajempaa työllistämistästrategiaa. Kesätyötori on tapahtuma, jossa nuoret voivat löytää kesätyöpaikkoja ja saada tietoa eri työllistymismahdollisuuksista. TET-jaksot eli työelämään tutustumisjaksot ovat olennainen osa nuorten työelämäkasvatusta, ja ne tarjoavat nuorille mahdollisuuden tutustua eri ammatteihin ja työpaikkoihin käytännössä. Koulujen yrityskylävierailut ovat myös tärkeä osa yrittäjyyskasvatusta. Yrityskylävierailujen aikana oppilaat pääsevät tutustumaan yritysten toimintaan ja oppimaan yrittäjyydestä käytännönläheisesti. Nämä vierailut auttavat nuoria ymmärtämään yritysten toimintaa ja kannustavat heitä yrittäjämäiseen ajatteluun. Yhteenvetona voidaan todeta, että Sastamalan yrittäjyyskasvatusverkosto tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia nuorten työelämätaitojen ja yrittäjyysosaamisen vahvistamiseen. Kaupungin rahallinen avustus, 4H kumppanuussopimukset, kesätyöpaikat, kesätyötori, TET-jaksot ja yrityskylävierailut muodostavat kokonaisuuden, joka tukee nuorten kasvua ja kehitystä työelämässä. Kaupungin myöntämien kesätyösetelien määrä oli vuosina 2021-2023 hieman alle 100, vuoden 2024 määrä oli noin 80. Sosiaali- ja terveyspalveluiden kesätyöllistäminen siirtyi hyvinvointialueelle vuoden 2023 alusta.

9.1.4 Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden painopisteelle oli asetettuna kolme tavoitetasoa:

- Kaikilla lapsiperheillä on mahdollisuus harrastukseen
- Yksinäisyyden kokemuksen vähentäminen
- Asukkaat mukaan palveluiden suunnitteluun ja kehittämiseen

Kouluterveyskyselyn mukaan v. 2021 8. ja 9. luokkalaisista sastamalalaisista harrasti jotakin vähintään kerran viikossa 97% (Pirkanmaa 96%) ja vuonna 2023 94% (Pirkanmaa 96%). Vuonna 2023 yhdeksän prosenttia sastamalalaisista (Pirkanmaa 10%) 8. ja 9. luokan pojista ja 13 prosenttia (Pirkanmaa 9%) tytöistä vastasi ettei ole yhtään läheistä ystävää. Kaikista uusimpaan koulujen hyvinvointiprofiiliin, joka toteutettiin alkukevästä 2025, vastasti yhteensä hieman yli 1200 alakouluikäistä sastamalalaista. Varsin kattava joukko siis. 94%:a vastaajista oli sitä mieltä, että "minulla on ystäviä tässä koulussa". Neutraaleja vastauksia oli 5%:a ja yksi prosentti koki ettei ole ystäviä. Keväällä 2024 kyselyssä alakoululaisista 95%:a oli sitä mieltä, että "minulla on ystävä tässä koulussa". Yläkouluikäisten kohdalla kevään 2025 kyselyssä (vastaajien määrä tilanteessa 2.4.25 n=372) 90 % oli sitä mieltä, että "minulla on ystäviä tässä koulussa", neutraaleja vastauksia 6 % ja neljä prosenttia koki ettei ole ystäviä koulussa. Huomioitavaa on, että kysymyksen asettelu kouluterveyskyselyssä ja hyvinvointiprofiilissa on erilainen. Lapsen ja nuoren ystävä voi olla jossakin muussa yhteisössä kuin koulussa.

Koulujen vuoden 2024 hyvinvointiprofiilin mukaan 75 %:a alakouluikäisistä, pääosin 4.-6. luokkalaisista kokee olevansa mukana koulun kehittämisessä. Neutraaleja vastauksia on 19% ja negatiivisia, eli eivät koe oppilaiden olevan mukana kehittämisessä, on vain 6%:a. Vuoden 2023 hyvinvointiprofiilin vastausten mukaan yläkouluikäisistä vain noin puolet kokevat olevansa mukana kouluun liittyvässä kehittämistoiminnassa. Trendi on valtakunnallinen hyvinvointiprofiilissa; yläkouluikäisten kokemus mukana olemisesta koulun kehittämistyössä on valtakunnan tasollakin 52%:a. Covid19-pandemian aiheuttamat rajoitustoimenpiteet vaikuttivat valtakunnallisestikin lasten ja nuorten kokemaan osallisuuden kokemukseen.

1. Kaikilla lapsiperheillä on mahdollisuus harrastukseen, tavoitteena että kaikissa kaupunginosissa on lapsiperheille vapaa-ajan toimintaa ja 90% yläkouluikäisistä käyttää nuorisopassin palveluita.

Harrastamisen Suomen malli on Opetus- ja kulttuuriministeriön toimintamuoto, jonka tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia tarjoamalla jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä. Malli pyrkii ehkäisemään lasten eriarvoisuutta ja lisäämään heidän hyvinvointiaan tarjoamalla monipuolisia harrastusmahdollisuuksia perusopetuksen vuosiluokkien 1-9 oppilaille. Harrastamisen Suomen mallissa yhdistyvät lasten ja nuorten kuuleminen harrastustoiveista, hyvien käytäntöjen ja toimintatapojen koordinointi sekä koulun ja harrastustoimijoiden yhteistyö. Harrastamisen Suomen malli aloitti opetus- ja kulttuuriministeriön aluehallintoviraston kautta jakaman hankerahoituksen mahdollistamana Sastamalassa toimintansa lukuvuonna 2020-2021. Vuonna 2024 Harrastamisen Suomen mallin rahoituksesta Sastamalassa 70 % tuli Aluehallintoviraston myöntämästä rahoituksesta ja 30 % oli omarahoitusosuutta. Rahoituksen turvin on saatu vakiinnutettua Harrastamisen Suomen mallin mukainen toiminta Sastamalaan ja

juurrutettua harrastuskulttuuria kouluihin. Harrastamisen Suomen mallin kerhotoiminta järjestetään koulujen tiloissa. Hankkeen kerhotoimintoja järjestetään kaikilla peruskouluilla Sastamalassa. Kaudella 2024-2025 Harrastamisen Suomen mallin kerhoja on yhteensä 35. Jokaisella koululla tarjotaan 2-5 kerhoa riippuen mm. koulujen oppilasmäärästä. Sastamalan kouluilla toimii muun muassa liikuntakerhoja, pallokerhoja, parkouria, äksönkerhoja, tassukerhoja, kokkikerhoja, shakkikerhoja, mysteerikerhoja, tanssikerhoja, mysteerikerhoja, musiikkikerhoja, monitaitokerho ja etäpelikerho.

Isojen kerhot Sastamalassa ovat suunnattu 3.-6.-luokkalaisille. Nämä kerhot järjestetään koulupäivän jälkeen kerran viikossa. Isojen kerhoissa oppilaat voivat jäädä koululle oleskelemaan, tekemään läksyjä tai osallistumaan järjestettyyn harrastustoimintaan. Kerhojen tavoitteena on tarjota lapsilähtöistä toimintaa, tukea perheiden hyvinvointia, vähentää yksinäisyyttä ja tarjota turvallinen aikuinen iltapäivään.

2. Yksinäisyyden kokemuksen vähentäminen, tavoitetasona että jokaisella olisi vähintään yksi ystävä ja ketään ei jätettäisi koulussa ryhmän/ryhmätöiden ulkopuolelle.

Nuorten sosiaalinen kanssakäyminen väheni pandemian aikana, mikä johti ystävyssuhteiden heikkenemiseen ja uusien ystävyssuhteiden muodostamisen vaikeutumiseen. Yhteisöllisyyden vahvistamista on tuettu covid19-pandemian jälkeen moniammatillisesti. Koulut ja oppilaitokset ovat tehneet yhteistyötä nuorisopalveluiden kanssa ryhmäyttämällä oppilaita ja opiskelijoita suunnitelmallisesti etenkin nivelvaiheissa. Ryhmäytymisen tavoitteena on edistää yhteisöllisyyttä, ehkäistä kiusaamista ja parantaa kouluviihtyvyyttä. Työtä on tukenut vuosina 2022-2024 käynnissä ollut toisen asteen koulunuorisotyön hanke, jonka avulla toisen asteen oppilaitoksiin on voitu palkata koulunuorisotyöntekijä.

Sastamalan nuorisopalvelut osallistuvat seitsemäsluokkalaisten ryhmäytymiseen alkusyksyisin. Tämä sisältää erilaisia toiminnallisia ja yhteisöllisiä aktiviteetteja, joiden tarkoituksena on vahvistaa luokkahenkeä ja helpottaa oppilaiden sopeutumista uuteen kouluympäristöön.

Toisen asteen opiskelijoille järjestetään ryhmäyttämispäiviä uuden lukuvuoden alkaessa. Lisäksi nuorisopalvelut ovat järjestäneet yhdessä opiskeluhoollon toimijoiden kanssa yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa oppilaitoksissa, esimerkiksi lukiolla viikoittain ohjatun välituntitoiminnan kautta.

Myös koulujen tukioppilastoiminta ehkäisee yksinäisyyttä. Tukioppilaat ovat koulutettuja oppilaita, jotka auttavat ja tukevat muita oppilaita koulussa. Heidän tehtävänä on edistää koulun yhteisöllisyyttä, ehkäistä kiusaamista ja tukea oppilaiden hyvinvointia. Tukioppilaat järjestävät erilaisia tapahtumia ja kampanjoita, kuten teemapäiviä, välituntitoimintaa ja kiusaamisen vastaisia kampanjoita. He toimivat myös uusien oppilaiden tukena ja auttavat heitä löytämään polun kouluyhteisöön.

3. Aukkaat mukaan palveluiden suunnitteluun ja kehittämiseen, tavoitetasona että asukkaiden/palveluiden käyttäjien mielipide tulee kuuluviin jo palveluiden suunnittelu- tai kehittämisvaiheessa ja lapsivaikutusten arviointi käytössä ennakko-vaikutusten arvioinnissa (myöh. EVA) käynnissä.

Vuosina 2021-2025 (tilanne 31.1.2025) tehtiin yhteensä 29 kuntalaisaloitetta. EVA-toimintamenettelyn ohjeistus on laadittu vuonna 2019. EVA-toimintamenettelyn päivittäminen oli talousarviotavoitteena vuonna 2024, mutta se ei täysin toteutunut. EVA-menettelyn päivitystyö alkaa vuoden 2025 aikana. Tavoitteena on toimialojen kanssa yhteiskehittämällä päivittää EVA-menettely, koska yhdessä suunnittelu edistää sitoutumista ja toimijoiden näkökulmia kuuntelemalla parannetaan myös EVA-menettelyn käytettävyyttä.

Lasten ja nuorten osallisuusrakenteet on kuvattu ja ne ovat käytössä. Lasten ja nuorten huippukokousta ja foorumeja ei pidetty Covid-19 pandemiavuosien aikana, mutta muuten huippukokous ja foorumi ovat toteutuneet osallisuusrakenteiden mukaisesti. Lapset ja nuoret ovat saaneet vaikuttaa valtuustokaudella osallisuuskäytänteiden kautta muun muassa Kaalisaaressa hyppytornin ja uimahallin suunnitteluun, vuoden 2022 osallistuvalla budjetoinnilla toteuttaviin hankkeisiin ja esittää toiveet Harrastamisen Suomen mallin kerhoihin. Lukiolla opiskelijat ovat olleet suunnittelemassa lukion järjestyssääntöjä ja osallistuneet opettajien kokouksiin.

Alle 29-vuotiaille suunnatun Ohjaamo-toiminnan valmistelutyötä tehtiin Sastamalassa osana TE-uudistuksen valmistelua muun muassa järjestämällä tuleville yhteistyökumppaneille työpaja Ohjaamo-toiminnan suunnittelusta. Osana työpajatyöskentelyä tunnistettiin myös Ohjaamon hyvinvointia edistävät palvelut. Ohjaamon toiminta alkoi tammikuussa 2025.

9.1.5 Elinympäristön turvallisuus

Painopisteelle elinympäristön turvallisuus oli asetettuna viisi tavoitetasoa:

- Liikennekäyttäytymiseen vaikuttaminen
- Turvalliset kävely- ja pyöräilyreitit
- Turvalliset koulumatkat

- Rikosten torjunta
- Lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisy

Sastamalan kaupungin asukkaille toteutettiin turvallisuuskysely vuonna 2023, vastaajia 261 henkilöä. Edellinen kysely tehtiin vuonna 2019. Sastamalalaisten kokemana kolme merkittävintä turvallisuusongelmaa olivat poliisin palvelutason heikkeneminen paikkakunnalla, terveyspalveluiden heikkeneminen ja liikennekäyttäytyminen.

1. Liikennekäyttäytymiseen vaikuttaminen, tavoitetasona että liikenneonnettomuuksien määrä vähenee, turvallisuuden tunne liikenteessä lisääntyy ja asennemuutos liikennekäyttämisessä muuttuu muut käyttäjät huomioivammaksi.

Sastamalassa toimii aktiivinen liikenneturvallisuustyöryhmä, jonka puheenjohtajuus on teknisellä toimella. Työryhmä kokoaa monialaisesti toimijat yhteen säännöllisen kokousrakenteen mukaisesti keskittyen eri painopisteisiin. Sastamalan perusopetuksessa hyödynnetään Liikenneturvan liikenneturvallisuustyön vuosikelloa osana opetusta.

2. Turvalliset kävely- ja pyöräilyreitit, tavoitetasona valaistut ja merkityt reitit. Toimenpiteinä kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelma ja erilaiset pyöräilyreitit.

Sastamalan kaupungin kävelyn ja pyöräilyn edistämisen ohjelma on hyväksytty valtuustossa jo vuonna 2020. Ohjelma sisältää oman toimenpidekokonaisuutensa.

3. Turvalliset koulumatkat, tavoitetasona koulujen lähiympäristöjen liikenneturvallisuus, koulukuljetuskriteerien ajantasaisuus ja turvalliset koulumatkat myös kiusaamisen näkökulmasta.

4. Rikosten torjunta, tavoitetasona että perheille on tarjolla varhaisen tuen keinoja ja tukea syrjäytymisen ehkäisyyn, perheet tunnistavat tuen tarpeet ja osaavat hakea apua sekä lasten ja nuorten kasvuympäristö on avoin, turvallinen ja kannustava.

Perusopetuksessa toteutettiin vuosina 2023-2024 Opetushallituksen rahoittama jengiytymisen ja rikollisuuden ehkäisemisen hanke, jossa painopisteinä olivat muun muassa väkivallan ja päihteiden uhkien vähentäminen.

Sastamalassa on ollut käytössä valtakunnallinen Ankkuri-toimintamalli, joka keskittyy nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennaltaehkäisyyn. Ankkuri on varhaisen puuttumisen menetelmä, jota käytetään alaikäisten rikoksentehtävien kohdalla. Toimintaan ohjautuu poliisin tai sosiaalitoimen kautta. Ankkuritiimi koostuu poliisin, sosiaali-, terveys- ja nuorisotoimen asiantuntijoista, jotka työskentelevät yhdessä nuorten tilanteen arvioimiseksi ja yksilöllisten ratkaisujen löytämiseksi. Pirkanmaan hyvinvointialue ilmoitti alkuvuodesta 2025 tekevänsä Ankkuri-toimintamallin käytöstä alueellisen yhteistyösopimuksen.

5. Lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisy, perheet tunnistavat avun tarpeensa ja osaavat hakea apua, Sastamalassa on tarjolla nopeaa, oikea-aikaista kriisiapua ja tukea, ammattilaiset tunnistavat lähisuhdeväkivaltatilanteita ja ottavat tilanteet puheeksi.

Sastamalan seudun sosiaali- ja terveyspalveluissa laadittiin vuonna 2018 opas lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseen Sastamalan ja Punkalaitumen alueelle. Opas oli käytössä vuoden 2022 loppuun asti. Tukitalo Mielen terveys ry:llä ja Sastamalan kaupungin sosiaali- ja terveyspalveluilla oli sopimus ”järjestölähtöisestä kriisiauttamisesta” kohdentuen kriisikeskuksen toimintaan. Palvelujen käyttö ei ole edellyttänyt erillistä lähetettä, ja asiointiin oli mahdollista tapahtua anonymisti.

9.1.6 Palveluohjaus ja viestintä

Palveluohjaukseen ja viestintään oli asetettu neljä tavoitetta:

- Pyydä apua painike nettisivuille
- Perhepalvelu (ohjaus) numero
- Perhepalvelut kaupungin nettisivulla, myös digipalvelut linkeinä
- Perheen hyvinvointiuutiset -julkaisu

Palveluohjauksen ja viestinnän tavoitteet toteutuivat pääsääntöisesti Sastamalan seudun sosiaali- ja terveyspalveluiden toimesta hyvinvointisuunnitelman 2021-2024 alkujaksolla. Tässä osiossa on kerrottu myös Pirkanmaan hyvinvointialueen palveluista lyhyesti, ettei synny vaikutelmaa palvelupolun katkeamisesta. Palveluiden kehittämistyö alkoi osittain PirSote-hankevalmistelussa.

Pyydä apua painikkeen tavoitteena oli, että asukkaat saivat jättää matalalla kynnyksellä yhteydenottopyynnön sosiaali- ja terveyspalveluihin koska tahansa ja pyyntöön vastaamisen tavoiteaika oli kaksi vuorokautta. Pyydä

apua - painike toteutettiin Sastamalan seudun sosiaali- ja terveystalveluiden toimesta verkkosivuille ja se oli käytössä vuoden 2022 loppuun asti. Pirkanmaan hyvinvointialueen sivustolta löytyy myös "Pyydä apua"- nappi. Sen käytöstä on viestitty Sastamalan perhekeskuksessa.

Perhepalveluohjauksen numeron tavoitteena oli tarjota palvelua, jossa annetaan työpäivinä palveluohjausta lapsiperheille. Numero toteutui Sastamalan seudun sosiaali- ja terveystalveluiden toteuttamana ennen sote-uudistusta. Pirkanmaan hyvinvointialueen nopea perheohjaus tarjoaa tukea alle 18-vuotiaille pirkanmaalaisille lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen. Nopean perheohjauksen avulla etsitään keinoja arjen helpottamiseen ja perheiden voimavarojen vahvistamiseen. OHjauksesta voi saada apua esimerkiksi vuorovaikutukseen, arjen sujumiseen, vanhemmuuteen ja tunnesäätelyyn. Palvelu on maksutonta. (Pirkanmaan hyvinvointialueen verkkosivut, viitattu 2.4.2025.)

Perhepalvelut kaupungin nettisivuilla tavoitteena oli tarjota helposti saatavilla olevaa tietoa kaupungin perhepalveluista, niiden tarjoamasta avusta ja yhteystiedoista palvelun saamiseksi. Sivustoa kehitettiin Sastamalan perhepalveluverkoston toimesta ja osana PirSote-kehittämistyötä, mutta sivustoa ei julkaistu ennen hyvinvointialueuudistusta. Pirkanmaan hyvinvointialue julkaisi Digiperhe-sivuston vuonna 2024 ja Sastamala tarjoaa ensisijaisena vaihtoehtona matalan kynnyksen tietoon alueellista sivustoa. Sastamalan perhekeskukselle tehtiin toiminnasta kertova verkkosivu Sastamalan kaupungin verkkosivuille kesällä 2024.

Perheen hyvinvointiuutisten tavoitteena oli julkaista 3-4 kertaa vuodessa lehti, jossa kerrotaan ajankohtaisista hyvinvointiteemoista lapsiperheille. Tämä ei toteutunut tarkastelujaksolla, mutta Sastamalan kaupungin vuosittain julkaistavassa asukaslehdessä, joka jaetaan joka kotiin, on ollut ajankohtaista tietoa myös lasten, nuorten ja perheiden asioista. Vuoden 2024 asukaslehdessä oli esimerkiksi juttu lasten ja nuorten osallisuuden käytänteistä Sastamalassa.

9.2 Työikäiset

Työikäisten osalta hyvinvointisuunnitelmaan 2021-2024 oli asetettu neljä painopistettä:

- Elintapaohjaus
- Työllisyys ja työikäisyys
- Osallisuus ja elämäntalvalinta
- Ennaltaehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö

Indikaattoritiedon mukaan Sastamalan vahvuuksia on hieman Pirkanmaan keskiarvoa matalampi työttömyysaste (mm. PUHTI-raportti). Gini-kerroin, myös tunnettu nimellä "Gini-indeksi" tai "Gini-suhde", on mittari, joka kuvaa tuloerojen suuruutta yhteiskunnassa. Gini-kertoimen arvo vaihtelee välillä 0 ja 1, missä "0" tarkoittaa täydellistä tasa-arvoa, eli kaikki tulot jakautuvat tasaisesti ja "1" tarkoittaa maksimaalista epätasa-arvoa, eli yksi henkilö saa kaikki tulot. Gini-kerrointa voidaan käyttää myös prosentteina (0-100), jolloin suurempi arvo tarkoittaa suurempia tuloeroja. (Tilastokeskus). Sastamalan GINI-kertoimen arvo oli vuonna 2022 25,4 % kun vastaavasti muun Pirkanmaan GINI-kerroin oli 27,5 % (PUHTI-raportti, viitattu 25.3.2025). Eli Sastamalassa tulot jakautuvat hieman tasaisemmin kuin Pirkanmaan tasolla.

Vuosien 2021 ja 2024 välillä työllisyysaste Suomessa on pysynyt melko vakaana, mutta siinä on ollut pieniä vaihteluita. Vuonna 2021 työllisyysaste oli noin 72,3 %. Vuonna 2024 työllisyysaste oli hieman korkeampi, noin 76,5 %. Työttömyysasteessa on kuitenkin ollut kasvua, ja vuonna 2024 työttömyysaste oli 8,3 %, kun se vuotta aiemmin oli 7,6 %. Työttömyysasteen nousuun Suomen tasolla vuosien 2021 ja vuosien 2024 välillä ovat vaikuttaneet muun muassa talouden epävarmuus: pandemian jälkeinen talouden elpyminen on ollut hidasta, ja inflaatio on vaikuttanut negatiivisesti työllisyyteen. Nuorten työttömyysaste on kasvanut merkittävästi, mikä on nostanut kokonaislukua. Nuorten työttömyyden kasvuun ovat vaikuttaneet talouden epävarmuuden lisäksi koulutuksen ja työmarkkinoiden välinen yhteensopivuusongelma ja työpaikkojen vähentyminen etenkin niillä aloilla, joihin nuoret ovat perinteisesti työllistyneet. (Taskinen, P., 2024). Koronakriisin työllisyysvaikutukset osuivat ensin rajuimmin naisten työllisyyteen keväällä 2020. Kuitenkin vuoden 2022 alussa naisten työllisyysaste ylitti miesten työllisyysasteen. Tämä oli vähän yllättävääkin, koska näin ei ole ollut koskaan aiemmin. Työllisyyden toipuminen on ollut naisilla siis nopeampaa kuin miehillä. Naisten työllisyysaste oli Suomessa vuonna 2024 76,6%. Tässä oli pientä laskua vuoteen 2023 johtuen lähinnä talouden suhdannevaihteiluista. (Tilastokeskus, työvoimatutkimuksen tilastokatsaus, julkaistu 5.3.2025).

Sastamalassa työttömien osuus prosentteina työvoimasta on noussut vuosien 2021 ja 2024 välillä. Kasvua on ollut noin 0,5 prosenttia. Pirkanmaan tasolla työttömien osuus työvoimasta kääntyi laskuun vuonna 2022, mutta nousi jälleen vuosina 2023 ja 2024. Kasvua vuosien 2021 ja 2024 välillä oli Pirkanmaan tasolla noin 0,3%:a. Naisten työttömyysasteen trendi noudattaa Sastamalassa valtakunnallista trendiä: vuonna 2021 työttömyysaste nousi, mutta kääntyi laskuun vuonna 2022. Vuonna 2024 naisten työttömyys on hieman (+0,7%) vuotta 2024 korkeammalla tasolla. Miesten työttömyys on kasvanut vuosien 2021 ja 2024 välillä 1,3%.

PUHTI-raportti vertailee eri elintarvikeryhmien (mm. maito- ja kasvipohjaiset valmisteet, hedelmät ja vihannekset, liha- ja kalavalmisteet, virvoitusjuomat) osuutta vuosien 2022-2024 myynnistä. PUHTI-raportti

käyttää tietolähteenä S-ryhmän ja K-ryhmän ostotietoja, joten se ei ole kattava, mutta se on suuntaa antava kuvaus ostokäyttäytymisestä alueella. Elintarvikeryhmien (muun muassa hedelmät ja vihannekset, liha- ja kalavalmisteet, maito- ja kahvipohjaiset valmisteet jne.) osalta ei juurikaan ole merkittäviä eroja Sastamalan osalta verrattuna muuhun Pirkanmaahan. Sen sijaan tupakka- ja alkoholituotteiden ostot ovat muuta Pirkanmaata korkeammalla tasolla. Tupakka-elintarvikeryhmän osuus vuosien 2022-2024 myynnistä on Sastamalassa noin 9 % kuin Pirkanmaan keskimääräinen taso on noin 6 %. Alkoholituotteiden osuus on Sastamalan osalta noin 12% ja Pirkanmaan osuus hieman yli 10%:a.

Työikäisten hyvinvointisuunnitelmaosuudessa 2021-2024 korostuvat sosiaali- ja terveystalveluiden sekä työllisyystalveluiden osuus. Suunnitelmakauden alussa PirSote-hanketyö oli hyvin aktiivista. PirSote-hanketyöskentely liittyi Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaan "Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaan", jonka tavoitteena oli sosiaali- ja terveydenhuollon toimintatapojen uudistaminen ja ihmislähtöisten palvelukokonaisuuksien kehittäminen. Ohjelman tarkoituksena oli tukea hyvinvointialueita valmistelemaan ja ottamaan käyttöön uudenlainen, laaja-alainen sosiaali- ja terveyskeskus. Pirkanmaan laajuinen hanketyöskentely alkoi vuonna 2020 ja jatkui täydentävän haun mahdollistamana vuonna 2021. Valtionavustukset suunnattiin kunkin hyvinvointialueen kuntien ja kuntayhtymien yhteiseen perusterveydenhuollon ja sosiaalihuollon kehittämisen hankekokonaisuuteen. (Sastamalan seudun yhteistoiminta-alueen sosiaali- ja terveyslautakunta, 22.9.2021 § 93). Työikäisten talveluiden osalta kehittämistyötä tehtiin useassa niin sanotussa hankesalkussa. PirSote-hankkeessa syntyneet toimintamallit ovat löydettävissä Innokylän verkkotalvelusta.

Ennaltaehkäisevän päihdetyön kokonaisuuden arviointia on lähestytty myös ehkäisevän päihdetyön kypsyysanalyysin kautta. Kypsyysanalyysien vertailutuloksia on saatavilla Pirkanmaalta vuodesta 2020 ja ne antavat ymmärryksen kunnan kehittymisestä ehkäisevässä päihdetyössä. Kypsyysanalyysi on ensisijaisesti strategisen johtamisen työkalu, joka auttaa arvioimaan ja suunnittelemaan ehkäisevää päihdetyötä kunnissa ja hyvinvointialueella. Sen avulla voidaan arvioida nykytilaa ja se auttaa tulevaisuuden suuntaviivojen asettamistyössä. Kypsyysanalyysi huomioi myös monialaisen yhteistyön merkityksen. Siksi on tärkeää tuoda kypsyysanalyysin tuloksia myös osaksi hyvinvointisuunnittelua, vaikka kyseessä on strategisen johtamisen työväline. Vaikka kypsyysanalyysi nostetaan esiin työikäisten kohdalla, se koskettaa koko kunnan ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta. Hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 ehkäisevä päihdetyö on nostettu yhdeksi painopisteeksi ja siksi se on perusteltua nostaa esiin tässä työikäisten kokonaisuudessa.

9.2.1 Elintapaohjaus

Työikäisten elintapaohjaukseen oli asetettu vain yksi tavoite: elintapaohjauksen palvelutarjottimen ja palveluketjujen valmistelu. Sastamala oli mukana PirSote-hankkeen hankesalkku nelosessa, joka valmisteli elintapaohjauksen palvelutarjotinta. Palvelutarjottimen ja palveluketjujen valmistelu siirtyi pääsääntöisesti hyvinvointialueen tehtäväksi ja digitaalinen toteutus "Hyvinvointia elintavoilla" sivusto on Pirkanmaan hyvinvointialueella käytössä.

Sastamalassa on toiminut koko tarkastelukauden 2021-2024 elintapaohjauksen työryhmä, joka kokoa Sastamalan elintapaohjauksen toimijat monialaisesti yhteen. Työryhmä on tunnistanut kunnan tehtäviä ja yhdyspintoja hyvinvointialueen kanssa elintapaohjauksessa hyvinvointialueuudistuksen mukanaan tuomassa uudistuneessa toimintakentässä.

Kuntaliiton kesällä 2024 julkaisemassa "Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävät kunnassa"- julkaisussa on kuvattu kuntien elintapaohjaukseen liittyviä tehtäviä. Kunnilla on säilynyt tärkeä rooli elintapaohjauksessa, joka edellyttää yhteistyötä hyvinvointialueiden ja järjestöjen kanssa. Kuntien toiminta vaikuttaa asukkaiden liikkumiseen, kulttuurihyvinvointiin ja tapaturmien ehkäisyyn. Kunnilla on säilynyt myös lakisääteinen velvoite ehkäisevään päihdetyöhön. Konkreettisesti Sastamalan tuottamissa talveluissa elintapaohjaus näkyy muun muassa liikuntaneuvonnassa ja Sastamalan opiston hyvinvointia edistävässä kurssitarjonnassa.

9.2.2 Työllisyys ja työkykyisyys

Työllisyyteen ja työkykyisyyteen oli asetettu kolme tavoitetta:

- Julkisten työvoimatalvelujen uudistaminen
- Työikäisten työkyvyn arviointi ja kuntoutustalveluiden uudistaminen
- Osaamisen kehittäminen työelämlähtöisesti

Työ, työssäkäynti ja työyhteisö ovat keskeisiä aikuisiän ja perheen hyvinvoinnin perustekijöitä. Työura luo

taloudellista ja sosiaalista pohjaa eläkevuosille, mahdollistaen mielekkään elämän myös työuran jälkeen. Työ tuo taloudelliset edellytykset elämiselle, yhteisöllisyyttä sekä mahdollisuudet itsensä toteuttamiselle ja uuden oppimiselle. Hyvinvoinnin näkökulmasta etenkin vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevien tai muutoin haavoittuvassa asemassa olevien työllistyminen ja työllistäminen voi osoittautua haastavaksi. Kunnan elinvoiman näkökulmasta asukkaan työllistymisen esteet nostavat kunnan kustannuksia, mutta osa työllistymisen edistämistä tukevista palveluista ei ole kuntien toimintaa. Mitä nopeammin esimerkiksi työttömäksi joutunut saadaan työllistettyä, sitä pienemmät haitat ovat sekä henkilölle itselleen että kunnalle. On tärkeää myös huomioida se, että työllistyminen on selkeästi helpompaa työttömyysjakson alkuvaiheessa, kuin sen pitkittyessä. Työttömien työnhakijoiden osalta kuntien toiminnalla on merkittävä rooli. Etenkin nuorten, alle 29-vuotiaiden osalta, kunnilla on myös nuorisolain mukaiset velvoitteet tukea nuorten henkilöiden elämää. (Kuntaliitto, 2024: Kunnan tehtävät hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä).

Julkisten työvoimapalvelujen uudistamisen tavoitteena oli, että työvoima- ja yrityspalvelujen järjestämisvastuun siirto kuntaan sujuu valtakunnallisten tavoitteiden mukaisesti ja työttömät työnhakijat työllistyvät ja ohjautuvat koulutukseen ja palveluihin tehokkaasti. Sastamala osallistui TE-lainsäädännön mahdollistamaan kuntakokeiluun 1.3.2021 alkaen. Kokeilun tavoitteena oli parantaa työllisyyspalveluiden saatavuutta ja tehokkuutta paikallisella tasolla jo ennen lainsäädännön lopullista uudistusta. 1.1.2025 voimaan astuneen pysyvän lainsäädännön mukaisesti Sastamalan kaupunki otti vastuun TE-palveluiden tuottamisesta koko läntisellä Pirkanmaalla.

Työikäisten työkyvyn arvioinnin ja kuntoutuspalvelujen uudistamisessa tavoitteena oli, että työkyvyn arviointiin ja kuntoutukseen suunnatut palvelut ovat organisoitu, työnhakijat ovat työkykyisiä ja työllistymiskykyisiä ja osatyökykyisten ja pitkäaikaistyöttömien työkyvyttömyysajat / -jaksot vähenevät.

Sastamalan kaupunki tuotti työikäisten työkyvyn arvioinnin ja pääosan kuntoutuspalveluista itse ennen hyvinvointialueuudistusta vastaten muun muassa työttömien terveystarkastuksista ja kuntouttavasta työtoiminnasta. Hyvinvointialueuudistus toi merkittäviä muutoksia työikäisten työkyvyn arvioinnin ja kuntoutuspalvelujen järjestämiseen. Uudistuksen myötä vastuu palveluista jakautui sekä kunnille että hyvinvointialueille. Palveluiden järjestäminen niin hyvinvointialueuudistuksessa kuin TE-uudistuksessa on hakenut paikkaansa yhdyspintatyössä. Yhdyspintatyössä ovat korostuneet muun muassa riittävät resurssit, tietojärjestelmät ja yhteisesti sovittavat toimintakäytännöt. Työllisyyspalveluista ohjataan edelleen systeemaattisesti terveystarkastukselle kaikki ne jotka eivät ole vuosiin käyneet terveystarkastuksissa. Indikaattoreihin perustuva HYTE-kerroin astuu voimaan myös hyvinvointialueille vuoden 2026 alusta. Hyvinvointialueiden HYTE-kertoimen tulosindikaattoriksi on asetettu "työttömien toteutuneiden terveystarkastusten osuus suhteessa työttömien kokonaismäärään". Ensimmäistä kertaa hyvinvointialueiden saamaan rahoitukseen nämä vaikuttavat vuonna 2026.

Osaamisen kehittämisen työelämälähtöisesti tavoitteena oli, että osaaminen ja työn vaatimukset kohtaavat. Sastamalan koulutuskuntayhtymä (SASKY) on yhteistyössä Sastamalan työllisyyspalveluiden kanssa pilotoinut useita koulutuksia, muun muassa "Kohti ammatillista koulutusta", "Uusia osaajia" ja "AOY - ammatillinen osatutkinto yksilöllisesti". Tutkintoon valmentavaa koulutusta on ollut tilapäistä suojelua saaville eli ukrainalaisille. Sastamala on ollut mukana Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen (JOTPA) hankkeessa (2022-2024), joka keskittyi edistämään jatkuvaa oppimista ja työllisyyttä. Hankkeen tavoitteena oli vahvistaa työvoiman saatavuutta, torjua työttömyyttä ja varmistaa, että osaava työvoima on valmiina vastaamaan tulevaisuuden työelämän vaatimuksiin. Sastamala osallistui erityisesti työn ohessa opiskelun vahvistamiseen ja oppimisen esteiden huomioimiseen työpaikoilla.

9.2.3 Osallisuus ja elämänhallinta

Osallisuuden ja elämänhallinnan painopisteelle oli asetettu neljä tavoitetta.

- Asiakkaiden kuuleminen ja heidän näkemystensä esiin tuominen asiakasraatien avulla sosiaalityön palveluiden järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyvien kysymysten osalta sekä asiakkaiden osallisuuden kokemuksen vahvistaminen
- Kansalaistaitojen / elämänhallintataitojen parantaminen
- Harrastus- ja vapaa-ajan toimintoihin aktivoiminen
- Palvelujen saatavuus ja saavutettavuus / palvelujen tarve kuntaan muuttaville

Asiakkaiden kuulemisessa ja heidän näkemystensä esiin tuomisessa asiakasraatien avulla sosiaalityön palveluiden järjestämiseen liittyvien kysymysten osalta sekä asiakkaiden osallisuuden kokemuksen vahvistamiseen ensisijaisena tavoitteena oli perustaa asiakasraati. Asiakasraatia kokeiltiin muutamia kertoja sosiaali- ja terveyspalveluiden ollessa vielä Sastamalan kaupungin tuottamia, mutta raatiin ei saatu osallistujia. Osallisuus ja sen edistäminen tulee nähdä koko kaupunkia koskevana yhteisenä toimintana. Koko

kaupungin osallisuustyötä on tarkasteltu tarkemmin jo aiemmin kohdassa "osallisuuden edistäminen osana hyvinvointityötä ja kaupungin lakisäateistä tehtäviä".

Kansalaistaitojen / elämänhallintataitojen parantaminen tavoitteena oli madaltaa kynnystä ammatilliseen koulutukseen siirtymiseen ja työllistymiseen ja **harrastus- ja vapaa-ajan toimintoihin aktivoimisen** tavoitteena oli muun muassa tarjota mahdollisuuksia osallistua vapaan sivistystyön tarjoamiin palveluihin ja näin tukea kansalaistaitoja. Sastamalan opistolla on ollut koko tarkasteluajanjakson käytössä aktiivimaksu, joka tarjoaa osallistumismahdollisuuden useille eri kursseille lukukauden aikana ilman erillisiä kurssimaksuja. Erityisryhmille, kuten lapsille, nuorille, työttömille työnhakijoille ja pienituloisille eläkeläisille, on käytössä oma erillinen aktiivimaksunsa

Vuonna 2021 Sastamalan opiston aktiivimaksun lunasti 752 opiskelijaa, tämän lisäksi työttömien aktiivimaksua käytti 92 opiskelijaa. Vuonna 2022 aktiivimaksua käytti 856 opiskelijaa, tämän lisäksi työttömien aktiivimaksua käytti 73 opiskelijaa. Vuonna 2023 aktiivimaksun lunasti 1003 opiskelijaa ja tämän lisäksi työttömien aktiivimaksua käytti 77 opiskelijaa. Vuonna 2024 aktiivimaksua hyödynsi 928 opiskelijaa ja tämän lisäksi työttömien aktiivimaksua käytti 80 opiskelijaa. Työttömien aktiivimaksun käyttö on siis pysynyt suunnilleen samalla tasolla koko tarkasteluajanjakson ajan. Huomionarvoista on, että samanaikaisesti Sastamalan tunteja on vähennetty vertailuvuosina 1000 tuntia per vuosi ja kurssien määrä on vähentynyt. Samalla aktiivimaksun hintaa on nostettu 75 eurosta 90 euroon. Työttömien aktiivimaksu on pysynyt 15 € hintaisena. Hintojen noustessa ja tarjonnan vähentyessä ei voi lähteä oletuksesta, että aktiiviosallistujien määrässä tapahtuisi kasvua.

Sastamalassa aloitti monien toimijoiden yhteistyönä useita matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja arviointijaksolla 2021-2024. Pirkanmaan hyvinvointialueen tuottamisvastuulla oleva yhteisöneuvonta aloitti toimintansa syksyllä 2024 Sastamalan pääkirjastolla. Yhteisöneuvonnassa voi saada apua esimerkiksi sähköisessä asioinnissa. Palvelua toteuttavat yhteistyössä Pirkanmaan hyvinvointialue, MIELI Tukitalo mielenterveys ry:n ja Sastamalan evankelis-luterilainen seurakunta. Sastamalan kaupunki tarjoaa tilat ja välineet yhteisöneuvontaan.

Palvelujen saatavuus ja saavutettavuus / palvelujen tarve kuntaan muuttaville, tavoitteena parantaa erityisesti kotoutujien asemaa Sastamalassa. Kansainvälisyys- ja kotoutumiskoordinaattorin tehtävä perustettiin vuonna 2024 osana Läntisen Pirkanmaan työllisyysalueen toimintaa. Kansainvälisyys- ja kotoutumiskoordinaattorin tehtävä sisältää tehtäviä myös koko kotoutumisen tehtäväkenttään liittyen. Läntisen Pirkanmaan työllisyysalueen AMIF-rahoitteinen Kotoa kohti- hanke aloitti vuonna 2024. Hankkeen pääasiallisena kohderyhmänä ovat kotoutumistyön asiantuntijat, yritykset ja kolmas sektori. Hankkeen tarkoituksena on kotoutumisen tehostaminen, neuvontapalveluiden laadun ja saatavuuden paraneminen ja työllistymisen ja kouluttautumisen lisääntyminen laadukkaasti ohjausosaamisen ja tehokkaan verkostoyhteistyön kautta läntisen Pirkanmaan työllisyysalueella. Osana vanhempainverkoston ja Kotoa kohti- hankkeen yhteistyötä lanseerattiin Sastamalassa kansainvälinen olohuone syksyllä 2024.

9.2.4 Ennaltaehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö

Ennaltaehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön oli asetettu kaksi tavoitetta:

- Mielenterveyden edistäminen mielenterveystaitoja vahvistamalla
- Päihdehaittojen vähentäminen

Mielenterveyden edistäminen mielenterveystaitoja vahvistamalla tavoitetasona erityisesti kaupungin työnantaja- näkökulmasta katsottuna käsin oli, että mielenterveyssyistä johtuvat sairauspoissaolot vähenevät. Tämä on toteutunut vuosina 2021-2024. Erityisesti mielenterveysperusteiset sairauspoissaolot ovat vähentyneet. Kaupunki on tehnyt toimenpiteitä mielenterveyden tukemiseksi. Työnantajana kaupunki on kiinnittänyt huomiota ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin. Sastamalan kaupungille on myönnetty Hyvän mielen työpaikka® -merkki. Se on tunnustus siitä, että työyhteisö täyttää mielenterveyden edistämisen kriteerit ja sitoutuu vahvistamaan työntekijöiden mielenterveyttä suunnitelmallisesti.

Päihdehaittojen vähentämisessä tavoitteena on ollut ehkäisevän päihdetyön rakenteen ja sisällön kehittäminen. Sastamalassa on toiminut aktiivinen ehkäisevän päihdetyön poikkihallinnollinen työryhmä, joka on vastannut Sastamalan kaupungin ehkäisevän päihdetyön suunnitelman laatimisesta. Suunnitelma valmistui loppuvuodesta 2024 ja käsiteltiin sivistyslautakunnassa tammikuussa 2025. Suunnitelma linjaa Sastamalan kaupungin pitkántähtäimen strategista suunnittelua ehkäisevässä päihdetyössä. Suunnitelmassa on asetettu erilliset tavoitteet, toimenpiteet ja mittarit ehkäisevälle päihdetyölle.

9.3 Ikääntyneet

Covid19-pandemian rajoittamistoimenpiteet kohdentuivat merkittävästi ikääntyneisiin ja niiden vaikutukset näkyvät pitkään ikääntyneiden hyvinvoinnissa. Monet ikääntyneille sunnatut toiminnot olivat tauolla Covid19-

pandemian aikana ja ikääntyneitä kehoitettiin olemaan kotona. Tutkimusten (mm. THL) mukaan koronapandemia lisäsi ikääntyneiden yksinäisyyden kokemuksia ja kävelyvaikeuksia. Rajoitusten poistumisen jälkeen hyvinvoinnin edistämisen toimet, tai niihin osallistuminen ei ole palautunut takaisin aiemmalle tasolle. Vanhusasiavaltuutetun vuosikertomuksessa 2024 raportoidaan pandemian aikana, ja sen jälkeen tapahtuneista ikääntyneiden heikentyneistä mahdollisuuksista saada sosiaali- ja terveyspalveluita, puutteellisista digitaalisista, jotka haastavat sähköisten palveluiden käyttöä, yksinäisyyden kokemuksista, taloudellisista vaikeuksista ja kuntoutuspalveluiden riittämättömyydestä. Vastaavasti ikääntyneiden hyvinvoinnissa on tapahtunut paljon hyvää kehitystä pitkän aikavälin tarkastelussa: fyysinen ja älyllinen kyvykyys ovat selvästi parempaa kuin 30 vuotta sitten vastaanvaikaisella, yhä useampi eläkeläinen jatkaa työelämässä henkilökohtaisen eläkeiän jälkeen, mikä tukee yksilön taloudellista tilannetta ja ikääntyneet ovat merkittävä voimavara niin perhepiirissä kuin vertais- ja vapaaehtoistoiminnassa. (Topo P. ym, 2024.)

Sastamala ja Punkalaidun laativat yhdessä vanhuspalvelulain (980/2012) 5 §:n mukaisen lakisääteisen suunnitelman "Sastamala ja Punkalaidun - hyvä paikka ikääntyneelle elää 2021-2025" (Sastamalan kaupunginvaltuusto 15.11.2021 § 99). Suunnitelman pohjavalmistelussa hyödynnettiin Pirkanmaan sote-uudistusta valmistelemissä hankkeissa syntyneitä maakunnallista ikääntyneiden palveluiden suunnitelmaa: "Pirkanmaan suunnitelma ikäihmisten yhteensovitetusta palvelukokonaisuudesta Pirkanmaan maakunnassa (2018). Valmistelussa hyödynnettiin myös silloin voimassa ollutta Laatusuositusta hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020 - 2023: Tavoitteena ikäystävällinen Suomi (Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto). Suunnitelmaa laatiessa pyrittiin huomioimaan valmisteilla olevat lakiuudistukset, kuten sosiaalihuoltolain uudistus. Ikääntyneiden suunnitelman painopisteet: toimintakykyisyys, osallisuus ja liikkumista tukeva ympäristö on nostettu suoraan hyvinvointisuunnitelman 2021-2024 painopisteiksi. Ikääntyneiden suunnitelmaosuudessa korostuvat palveluiden tarve, mutta siellä on huomioitu myös elinympäristön ja osallisuuden tavoitteita.

Hieman vajaa puolet (Sastamala v. 2023 noin 44%) 75-vuotta täyttäneistä asuu yksin. Monet 75-vuotta täyttäneet elävät pääsääntöisesti hyvää ja aktiivista elämää kotona. Heidän elämänlaatunsa on usein hyvä, ja he pystyvät huolehtimaan itsestään ja osallistumaan yhteisön toimintaan. Palveluiden tarve alkaa monesti vasta myöhemmässä vaiheessa, kun toimintakyky heikkenee merkittävästi. Lopulta vain harvalla on tarvetta laajamittaisille palveluille, ja suurin osa pystyy elämään itsenäisesti tai vähäisen avun turvin. Pirkanmaan hyvinvointialueen laatiman IKI2035-ohjelman mukaan noin 20 % 80-vuotta täyttäneistä on säännöllisen kotihoidon palveluiden piirissä nyt ja noin 15 % tulevaisuudessa. Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä yhteisöllinen asuminen tuli lainsäädäntöön ja IKI 2035-ohjelman mukaan vajaa 2 % 80-vuotta täyttäneistä on yhteisöllisen asumisen palvelun piirissä nyt ja tulevaisuudessa vajaa 3%. Ympäri vuorokautisen hoivan piirissä on noin 10 % nyt ja tulevaisuuden tavoite on noin 8%. Palvelujen peittävyysluvut on tuotu esiin, koska niihin liittyvää tavoitteen asentantaa on hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 perustuen siihen, että palvelutuotanto on ollut kunnan vastuulla vuosina 2021 ja 2022. Ikääntyneiden hyvinvointityössä on myös syytä korostaa, että valtaosa ikääntyneistä elää hyvää ja aktiivista elämää ja käyttää aktiivisesti muun muassa kunnan, järjestöjen ja seurakuntien tuottamia hyvinvointia ja osallisuutta tukevia palveluita. Ikääntyneet myös järjestöjen ja sitä kautta toteutettavan vapaaehtoistyön tärkeä voimavara.

Kunnan HYTE-kertoimessa seurataan kaatumisiin ja putoamisiin liittyviä hoitajaksoja 65-vuotta täyttäneillä verrattuna 10 000 vastaavanikäiseen henkilöön. HYTE-kertoimessa kunta saavuttaa täydet pisteet, jos kaatumisiin ja putoamisiin liittyviä hoitajaksoja on vähemmän kuin 230 per 10 000 vastaavanikäistä henkilöä. HYTE-kertoimen tiedot poimitaan hoitoilmoitusrekisteristä, joten kunnan kertoimeen myös vaikuttaa se, miten tiedot kirjataan terveydenhuollon palveluissa. Tarkasteluajan jaksolla 2021-2024 Sastamalan trendi on ollut laskeva: 320 -> 274 kaatumisiin ja putoamisiin liittyvää hoitajaksoa/10 000 vastaavanikäistä. Kaatumisen ehkäisy saatetaan mieltää kunnan näkökulmasta katujen kunnossapitoon liittyvänä asiana, mutta ikääntyneiden kaatumisiin vaikuttavat ympäristöön liittyvien tekijöiden lisäksi monet muut eri tekijät, kuten lihasvoima ja tasapaino, sairaudet, lääkitys ja ravitsemus. Ympäristöön liittyvissä tekijöissä on syytä huomioida niin ulkoympäristöön liittyvät tekijät kuten liukkaus, mutta myös kotiin ja muihin sisätiloihin liittyvät tekijät kuten valaistus ja esteettömyys. Sastamalassa suunniteltiin vuonna 2024 ikääntyneiden kaatumisen ehkäisyyn liittyvä kehittämistyö, joka konkretisoituu vuonna 2025 ikääntyneitä ja yhteistyötahoja osallistavilla työpajoilla.

Pirkanmaan hyvinvointialue on vahvistanut ikäihmisten hyvinvointisuunnitelman vuosille 2023-2026. Suunnitelma tunnistaa kuntien kanssa tehtäviksi yhdyspinnoiksi ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämiseksi kulttuuri- ja liikuntatoiminnan, sivistyspalvelut, yhteisöpalvelut, asunto- ja ympäristösuunnittelun, turvallisuussuunnittelun, osallisuuden edistämisen, esteettömyyden sekä ohjauksen ja neuvonnan. Pirkanmaan hyvinvointialueen ikäihmisten hyvinvointisuunnitelmassa on johdettu tavoitteet ja toimenpiteet pohjautuen hyvinvointisuunnitelman 2023-2026 painopisteisiin:

Yksilöllisten hyvinvointia edistävien valintojen mahdollistaminen	Tarjoamme asiakasryhmät huomioiden eri tavoin, ymmärrettävästi ja saavutettavasti tietoa hyvinvointia edistävästä valinnoista ja helpotamme niiden tekemistä arjen ympäristössä
	Puutemme riskitekijöihin varhaisessa vaiheessa (tunnistaminen, puheeksi ottaminen, koulutus ja tieto, toimintamallit, vastuut)
	Tarjoamme ja kehitämme matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa sekä edistämme saavutettavien, hyvinvointia tukevien palveluiden tarjonnan kehittämistä koko hyvinvointialueella
Liikkumisen ja aktiivisuuden edistäminen	Mahdollistamme saavutettavaa ja esteetöntä liikkumista ja kulttuurista osallistumista sekä tuemme arkiaktiivisuutta
	Laadimme alueellisen liikuntaneuvonnan ja -ohjauksen prosessin hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyönä sekä otamme käyttöön kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjottimen
	Hyvinvointialueen kaikissa toimipisteissä tunnistamme, otamme puheeksi ja ohjaamme liikuntaneuvontaan sekä hyvinvointia tukevien kulttuuripalvelujen pariin
Mielen hyvinvoinnin edistäminen ja tukeminen	Vahvistamme mielen hyvinvointia tukevien toimintamallien käyttöä sekä mielen hyvinvointia tukevaa osaamista kaikessa toiminnassa
	Kehitämme matalan kynnyksen palveluita ja lisäämme niiden saavutettavuutta
	Tuemme pirkanmaalaisia tekemään arjessa pähteetömyyttä tukevia valintoja
Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen	Kehitämme osallisuuden ja yhteisöllisuuden rakenteita, toimintatapoja, vaikuttamiskanavia, eri väestöryhmien osallisuuteen liittyvää tiedonkeruuta sekä saavutettavaa viestintää
	Tuemme pirkanmaalaisia osallistumaan oman ja lähiyhteisönsä hyvinvoinnin edistämiseen ja kehitämme yhdessä osallistumisen kynnyksen madaltavia toimintatapoja
	Teemme yhteistyötä eri järjestöjen kanssa osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämiseksi
Arjen turvallisuuden lisääminen ja hyvinvointia edistävä elinympäristö	Luomme hyvinvointia ja terveyttä edistäviä turvallisia lähiympäristöjä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa sekä vahvistamme kiusaamisen aktiivista ehkäisyä
	Tunnistamme väkivaltariskin ja hyödynnämme monialaista arviointia sekä konsultaatio- ja tukirakenteita
	Lisäämme yhteistyötä pelastuslaitoksen, hyvinvointialueen sote-puolen ja kuntien välille, jotta riskien ennakointi ja turvallisuustaso alueella parane

Kuva: [Pirkanmaan hyvinvointialueen ikääntyneiden suunnitelma](#) 2023-2026, viitattu 15.3.2025.

Ikääntyneiden hyvinvoinnista on saatavilla vain vähän tietoa, joka kuvaa paikkakuntakohtaista tilannetta. Yleisiä tilastoja hyvinvointialuetasoisesti on olemassa, mutta paikkakuntakohtaisia tietoja, jotka kertovat tarkemmin ikääntyneiden elämästä ja hyvinvoinnista on saatavilla vähän. Tämä tiedon puute vaikeuttaa hyvinvointia ja terveyttä edistävien paikallisten palveluiden suunnittelua ja kohdentamista, mikä tekee tarpeelliseksi kehittää paikallista tiedonkeruuta ikääntyneiden hyvinvoinnista.

9.3.1 Toimintakykyisyys

Toimintakykyisyydelle oli asetettu kolme tavoitetta:

- Ikääntyneiden elintapaohjauksen palveluketjun valmistelu
- Oikeanlaisen ravitsemuksen merkityksen esiintuominen toimintakyvyn ylläpitämisessä
- Liikunnan/liikuntamahdollisuuksien edistäminen

Ikääntyneiden elintapaohjauksen palveluketjua valmisteltiin osana PirSOTE-hanketyötä. Hanketyössä vahvistettiin moniammatillista yhteistyötä, pyrittiin parantamaan ikääntyneiden elintapaohjauksen saavutettavuutta ja vahvistettiin yhteistyötä järjestötoiminnan kanssa. Tavoitteen käytännön toimenpiteitä ei ole havaittavissa suunnitelmakaudella.

Oikeanlaisen ravitsemuksen merkityksen esiintuomisessa toimintakyvyn ylläpitämisessä hyvinvointisuunnitelman tavoitteen asettelussa painottuu sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä olevat asiakkaat. Valtion ravitsemusneuvottelukunta ja THL julkaisivat vuonna 2020 "Vireyttä seniorivuosiin - ikääntyneiden ruokasuositus" - oppaan. Valtakunnallisessa Valtion ravitsemusneuvottelukunnan toteuttamassa "vireyttä seniorivuosiin ikääntyneiden ruokasuositus käytäntöön" - hankkeessa (2021-2023) luotiin portaali (Vireyttä seniorivuosiin - Ruokavirasto) luotettavalle tiedolle ikääntyneiden ravitsemuksesta. Tiedote portaalista jaettiin Sastamalan vanhusneuvostolle. Ravitsemussuosituksiin liittyvää esitettä jaettiin Sastamalan pääkirjastolla järjestetyillä seniorimessuilla vuonna 2024. Sastamalan ruoka- ja puhtauspalvelut Servi oli mukana vanhusneuvoston toteuttamassa toripäivässä välittämässä tietoa palveluistaan ja terveellisestä ravitsemuksesta. Ravitsemusneuvonta huomioidaan myös kaupungin tuottamassa liikuntaneuvonnan palvelussa.

Ikääntyneiden **liikunnan ja liikkumismahdollisuuksien edistämisessä** kunnan rooli säilynyt merkittävänä koko suunnitelmakauden ajan. Sastamalan kaupungin toteuttama ikääntyneiden liikuntaneuvonta on maksutonta ja yksilöllistä palvelua, joka on suunnattu kaikille sastamalalaisille, jotka liikkuvat terveytensä kannalta liian vähän. Liikuntaneuvontaan pääsee matalalla kynnyksellä; joko ammattilaisen tekemällä liikkumislähetteellä tai ottamalla itse yhteyttä. Osana liikuntaneuvontaa tehdään alkukartoitus, liikkumissuunnitelma ja seuranta. Liikuntaneuvonnan tavoitteena on parantaa ikääntyneiden fyysistä kuntoa, toimintakykyä ja yleistä hyvinvointia. Mahdolliset toimintakyvyn rajoitteet eivät ole este liikuntaneuvontapalvelun käytölle vaan toiminta sovitaan asiakkaan toimintakykyyn. Sastamalan kaupunki tuottaa erilaisia liikkumista tukevia ryhmiä ikääntyneille, kuten "Pysy pystyssä" -ryhmätoiminta. Ryhmä on suunniteltu tukemaan ikääntyneiden liikkumiskykyä, tukemaan kotona asumista ja rohkaisemaan liikkeelle kodin ulkopuolelle. Ikääntyneiden omaehtoista liikkumista on tuettu maksuttomilla kuntosalivuoroilla, eläkeläisten

maksuttomilla liikuntasalivuoroilla ja eläkeläisille kohdennetulla liikuntatarjonnalla. Sastamala myöntää vuosittain järjestöavustuksia eläkeläisjärjestöille, joilla on myös merkittävä rooli ikääntyneiden liikunnan ja liikkumismahdollisuuksien edistämisessä.

9.3.2 Osallisuus

Osallisuuteen oli asetettu kolme painopistettä:

- Osallisuuden vahvistaminen
- Sähköisten palveluiden hyödyntäminen
- Kulttuuriosallisuuden lisääminen

Osallisuuden vahvistamisessa tavoitteena oli muun muassa, että vanhusneuvosto on ikääntyneiden hyvinvointiasioiden asiantuntija ja vanhusneuvostolla on mahdollisuus vaikuttaa kaupungin eri toimialojen suunnitteluun, valmisteluun ja arviointiin. Vanhusneuvosto kokoontuu pääsääntöisesti kuusi kertaa vuodessa, mutta vuoden 2021 kokouksia peruttiin kokoontumisrajoitusten vuoksi. Seuraavassa esimerkkejä vanhusneuvoston vuosina 2021-2024 tekemästä vaikuttamistyöstä:

- lausunnot ja kannanotot: esitys Vammalan Seuratalon tilavuokran korotuksen peruuttamisesta (2021) ja esitys kaupungin vuosittain antamien eläkeläisjärjestöille suunnattujen järjestöavustusten säilyttämisestä (2021), mielipidekirjoitus paikallislehtiin esteettömyyden edistämisestä (2022)
- pyydetty selvitykset: selvitystä kaupungilta vanhusten vaihtoehtoista ja edullista asumismuodoista (2022)
- asiantuntijoiden kuuleminen: vanhusneuvosto on kuullut vuosien saatossa useita eri asiantuntijoita ja lisännyt ikääntyneiden osallisuutta sitä kautta. Vanhusneuvosto on kuullut ajankohtaaiskatsaukset esimerkiksi hyvinvointisuunnitelman laadinnasta, kulttuurisuunnitelman laadinnasta ja liikkumisohjelman laadinnasta.
- tapahtumat ja viestintä: vanhusneuvosto on järjestänyt toripäivän vuosina 2023 ja 2024, jossa järjestöillä ja yhteistyökumppaneilla on ollut mahdollisuus esitellä toimintaansa

Vanhusneuvosto on tehnyt tärkeää vaikuttamistyötä sosiaali- ja terveyspalveluiden säilyttämiseen lähellä asukkaita. Jo vuonna 2021 Sastamalan vanhusneuvosto lausui kiertävien/liikkuvien palvelujen mahdollisuuksien selvittämisestä ja antoi lausuntonsa vuonna 2023 Pirkanmaan hyvinvointialueen ikääntyneiden suunnitelmaan.

Vanhusneuvostoon nimettiin kaupunginhallituksen edustaja syksyllä 2023, mikä lisäsi vaikuttamisen mahdollisuuksia ja edisti tiedonkulkua. Vanhusneuvoston edustaja on mukana "Omannäköisen elämän Sastamala" - hyvinvointityöryhmässä. Vanhusneuvoston edustajat nimettiin myös uimahallin suunnitteluun liittyviin työpajoihin sekä kaatumisen ehkäisyn työryhmään.

Sähköisten palveluiden hyödyntäminen tavoitetasot olivat hoivapainotteisia (muun muassa etähoiva, lääkeautomatti, virtuaalilasit). Etähoivan ja lääkeautomaattien käyttöönotto kotona asumista tukevilla palveluilla käynnistyi Sastamalassa vauhdikkaasti jo ennen hyvinvointialueuudistusta. Sastamalan kaupungin toimijoista sekä Sastamalan opistolla, että kirjasto- ja tietopalveluilla on merkittävä rooli digisyrjäytymisen ehkäisyssä ja digiosallisuuden lisäämisessä. Molempien toimijoiden tarjonta ulottuu myös Sastamalan kyliin. Opisto tarjoaa monipuolisia digikursseja, joissa ikääntyneet voivat kehittää digitaitojaan. Opisto on lisännyt myös tarjontaansa verkkokurssien tarjontaa, jotta ikääntyneet voisivat osallistua kursseille turvallisesti kotoaan. Myös järjestöillä on merkittävä rooli digituen toteuttamisessa ja moni eläkeläisjärjestö tarjoaakin vertaistukea digipalveluiden käyttöön. Sastamalan kirjastot auttavat ja neuvovat sähköisten palveluiden hyödyntämisessä kuntalaisia. Kirjastoissa on mahdollisuus käyttää tietokonetta, tulostaa, kopioida ja skannata.

Kulttuuriosallisuuden lisäämisessä tavoitteena oli, että jokaisella olisi mahdollisuus nauttia kulttuurista 100 minuuttia viikossa ja mahdollisuudet kulttuuriluotsitoiminnan aloittamiseen kartoitetaan. Tarkastelujaksolla 2021- 2024 Sastamalan kaupungin kulttuuripalvelut ei ole kohdennetusti järjestänyt ikääntyneille toimintaa. Mutta kulttuuripalveluiden järjestämät näyttelyt ja tapahtumat ovat kaikki olleet vapaan pääsyn tapahtumia. Tapahtumapaikkojen valinnassa on huomioitu myös pääsääntöisesti myös esteettömyys, jotta liikuntaesteisten pääsy tapahtumiin on mahdollista. Yhdessä Sastamalan Oppaiden kanssa järjestetyt kotiseuturetket on olleet maksullisia, mutta niissäkin on huomioitu liikkumisrajoitteet. Kulttuuripalvelut huomioivat viestinnässään, jos tapahtumapaikka ei ole esteetön. Kulttuuripalveluiden näyttelyt ja tapahtumat on suunnattu kaiken ikäisille sastamalalaisille, mutta kävijäkunnassa ovat vahvimmin edustettuina vanhemmat ikäluokat. Kulttuuripalveluiden tiedotusta on tehty mahdollisuuksien mukaan myös printtimediassa erityisesti saavutettavuuden edistämiseksi. Sastamalan opiston rooli ikääntyneiden kulttuuriosallisuuden lisäämisessä on myös merkittävä. Kirjastot järjestävät myös monipuolisesti maksuttomia tapahtumia ja toimivat tiloina asukkaiden omalle toiminnalle (tapahtumat, näyttelyt, kokoukset).

Keväällä 2024 Sastamalan kaupunki yhteistyökumppaneineen jätti hankehakemuksen Sosiaali- ja terveysministeriölle ikääntyneiden kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi. Yhteistyökumppaneina olivat

Suomalaisen kirjan museo Pukstaavi, Tukitalo MIelen ry, Laatuhoiva Oy ja Pirkanmaan hyvinvointialue. Hankkeen tavoitteena oli hankehakemuksen mukaan vähentää ikääntyneiden yksinäisyyttä edistämällä yhteisöllisyyttä ja kulttuuriperinnön vaalimista. Tämä saavutettaisiin tunnistamalla maaseutukaupungin vahvuuksia ja heikkouksia sekä hyödyntämällä etsivän kulttuurisen vanhustyön malleja. Lisäksi hankkeessa olisi pyritty luomaan ikääntyneille kulttuuritoiminnan palvelupolku, edistämään toimijoiden yhteistä keskustelua ja lisäämään vapaaehtoistoimintaa kulttuuripalveluissa. Vaikka hanke ei saanut myönteistä toteuttamispäätöstä, oli hankehakemuksen valmistelu tärkeä yhteistyön avaus toimijoille. Hankehakemukseen kirjattuja asioita voidaan hyödyntää osana ikääntyneiden uuden hyvinvointisuunnitelman valmistelua. Keväällä 2024 toteutettiin osana hankevalmistelua myös kulttuuriosallisuuteen liittyvä kysely ikääntyneille.

9.3.3 Liikkumista tukeva ympäristö

Liikkumista tukevalle ympäristölle oli asetettu kaksi tavoitetta:

- Julkinen liikenne/palveluliikenne mahdollistaa harrastusten, palveluiden ja osallistumisen saavuttamiseen
- Ikääntyneet ovat mukana asuinympäristöjen kehittämisessä ja asuminen ja elinympäristö tukevat itsenäistä selviytymistä

Julkinen liikenne/palveluliikenne mahdollistaa palveluiden, harrastusten ja osallisuuden saavuttamisen tavoitteena oli tiedottaminen julkisesta/palveluliikenteestä vähintään kerran vuodessa ja esteettömyyden huomiointi kalustohankinnoissa. Palveluliikennettä esiteltiin sekä vanhusneuvoston toripäivässä että seniorimessuilla vuonna 2024. Mukana molemmilla kerroilla oli myös Pirkanmaan hyvinvointialueen liikkumisen tuen tiimi. Paikallisliikenteen ja palveluliikenteen aikataulut ovat rajoittavat osallisuutta erityisesti haja-asutusalueella.

Ikääntyneet ovat mukana asuinympäristöjen kehittämisessä ja asuminen ja elinympäristö tukevat itsenäistä selviytymistä painopisteen tavoitteena oli, että vanhus- ja vammaisneuvosto tulevat huomioideksi asuinympäristöjen suunnittelussa, tilat ja kulkureitit olisivat esteettömiä ja asuinympäristöt tukisivat yhteisöllisyyttä. Kaupungin voimassaolevaan strategiaan vuosille 2022 - 2025 on sisällytetty myös esteettömyyden parantaminen osana elinvoimaohjelmaa. Sastamalan kaupungin tilapalveluiden talousarvion tavoitteena vuonna 2024 oli esteettömyyskartoituksen toteuttaminen. Esteettömyyskartointus toteutettiin syksyllä 2024 Sastamalan keskusta-alueella ja sitä esiteltiin sekä vanhus- että vammaisneuvostoille. Erityisenä toiveena molemmilta neuvostoilta tuli, että vastaavanlaisella toteuttamistavalla toteutettaisiin esteettömyyskartoituksia myös kylätaajamissa.

Ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämisen osalta etenkin ikääntyneiden osallisuutta asumisen ja asuinympäristöjen suunnittelussa tulee ottaa huomioon aiempaa paremmin.

10 LOPUKSI - ARVIOINTI JA EHDOTUKSET TULEVALLE SUUNNITELMAKAUDELLE

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on yhteistyötä ja siinä korostuu poikkihallinnollinen yhteistyö. Hyvinvointi on myös laaja käsite ja tehtävät toimenpiteet eivät aina ole tarkkarajaisia. Yksittäinen toimi harvoin kohentaa tai heikentää itsessään väestön hyvinvointia ja terveyttä vaan tarvitaan toisaan vahvistavia toimia. Neljä vuotta on myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta lyhyt aika. Etenkin tilanteessa, jossa toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat olleet mittavia. Tehtyjen toimenpiteiden vaikuttavuus näkyy muutenkin vasta pidemmän ajanjakson jälkeen ja Covid19-pandemian jälkeistä korjaavaa työtä tehdään vielä vuosia. Hyvinvointisuunnitelma 2021-2024 on laadittu sillä tiedolla ja niillä mahdollisuuksilla, jotka valmisteluvaiheessa olivat käytettävissä. Vuonna 2025 elämme monella tavalla kovin erilaisessa maailmassa kuin vuonna 2020. On tärkeää suhtautua vakavuudella, mutta myös armollisesti arviointityöhön.

10.1 Hyvinvointityön itsearviointi valtuustokaudelta

Hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 esitetty painopisteiden ja tavoitteiden edistäminen ja vaikutusten arviointi hyvinvointityön näkökulmasta:

Hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 asetetut tavoitteet ovat laajoja kokonaisuuksia, joiden saavutettua muutosta on ajoittain lähes mahdoton mitata. Tässä kertomuksessa on kuitenkin arvioitu tehtyjen toimenpiteiden ja saatavilla olevan mittaritiedon perusteella hyvinvoinnin edistämisen vaikuttavuutta Sastamalassa. Tarkempi toimenpiteiden ja tavoitteiden arviointityö on esitetty kertomuksen liitteenä olevassa

erillisessä dokumentissa. Arviointityön pohjalta on tehty myös esitykset siitä, mitä asioita olisi syytä ottaa tarkasteluun vielä tulevassa hyvinvointisuunnitelmassa. Hyvinvoinnin vuosikertomukset on tehty jokaisesta suunnitelmavuodesta. Suunnitelmakaudella tapahtuneista merkittävistä muutoksista huolimatta kaupungin eri toimialat ovat vieneet hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 esitettyjä painopisteitä osaksi arjen työtä. Osa tästä työstä on kuvattu tässä hyvinvointikertomuksessa, mutta paljon hyviä arjen rakenteita ja käytäntöjä on yhä kuvaamatta. Osana tulevaa hyvinvointisuunnitelmaa olisi tärkeää kuvata jo olemassa olevia kuntalaisten hyvinvointia edistäviä käytänteitä kokonaisuuksina, eikä yksittäisinä toimenpiteinä.

Hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 painottuu sosiaali- ja terveystalveluiden keskeinen rooli etenkin sitä kautta, että osa toimenpiteistä keskittyy korjaavaan työhön. Tulevassa hyvinvointisuunnitelmassa painopiste on siirrettävä enemmän kunnille vahvasti kuuluvaan ennaltaehkäisevään työhön ja kunnan lakisäateisiin tehtäviin kuuluviin rooleihin.

Tiedolla johtamisen näkökulmasta tulevassa hyvinvointisuunnitelmassa tulee miettiä mitkä indikaattorit kuvaavat olennaisesti kuntalaisten hyvinvoinnissa tavoiteltua muutosta ja mitkä indikaattorit ovat muutoksen mittaamisessa olennaisia. Merkittävä osa hyvinvointisuunnitelman 2021-2024 indikaattoreista on sellaisia joita ei voi vertailla ja raportoida, koska indikaattoritietoa ei ole saatavilla. Tämä johtuu siitä, että esitettyihin indikaattoreihin kerättävä tieto olisi käsin poimittavaa tietoa eri palveluista tai tietoa, joka on siirtynyt hyvinvointialueelle ja jota hyvinvointialuekaan ei omissa järjestelmissään seuraa. Osaan painopisteistä ja tavoitteista ei ole nimetty tarkkaa indikaattoria vaan esimerkiksi "kouluterveyskyselyn mittareita". Mittareiden asettaminen jälkikäteen on haastavaa. Tiedolla johtamisen näkökulmasta on syytä miettiä myös hyvinvointityön työvälineiden käyttöä. Jotta muutosta ja vaikuttavuutta voidaan mitata, tulee olla mahdollista tehdä vertailua ajanjaksojen välillä. Hyvinvointityöllä on merkittävä yhdyspinta hyvinvointialueen kanssa ja päällekkäisen työn osuutta tulee välttää. Jos tieto on jo kerätty toisessa tarkoituksessa, ei ole mielekasta kerätä samaa tietoa toisen toimijan toimesta uudelleen vaan jakaa jo olemassa oleva tieto. Hyvinvointityön näkökulmasta on myös merkittävää, milloin esitys hyvinvointikertomuksen vähimmäistietosisällöstä saadaan lainsäädäntöön voimassaolevaksi. Tässä laajassa hyvinvointikertomuksessa on hyödynnetty myös tietolähteitä, joita ei ole mainittu hyvinvointisuunnitelmassa tai joita ei edellytetä vähimmäistietosisällössä. Muun muassa koulujen hyvinvointiprofiili tuottaa pitkäjänteisen ja kattavan tiedon koululaisten hyvinvoinnista Sastamalassa.

Tulevaisuudessa on syytä ottaa käyttöön myös tunnistettuja menetelmiä kustannusvaikuttavuuden mittaamisessa.

Hyvinvointikertomustyöhön ei ole osallistettu riittävästi hyvinvointisuunnitelman laatimisessa mukana olleita tahoja. Hyvinvointialueuudistuksen myötä iso osa sosiaali- ja terveystalveluita edustaneita henkilöistä siirtyi toisiin tehtäviin. Hyvinvointityön uudelleen organisointi vuoden 2024 alkupuolella vaikutti myös siihen, että uuden organisoimnin mukaiset työryhmät aloittivat jo toimintansa eikä ikäryhmittäisiä työryhmiä ollut enää mielekasta tai mahdollista kutsua koolle.

Yhteistyö eri toimijoiden kanssa:

Hyvinvointityön peruslähtökohtana on poikkihallinnollinen yhteistyö. Hyvinvointityön rooli on tärkeä etenkin niissä liitoskohdissa, joissa hyvinvoinnin edistämistä tehdään usean eri toimijan yhteistyönä. Vuonna 2024 toteutetun hyvinvointityön uudelleen organisoimnin kautta hyvinvointityön näkökulma on laajentunut entistä vahvemmin myös huomioimaan elinympäristön tuottaman hyvinvoinnin ja tämä on tuonut uusia yhteistyötahoja hyvinvointityöhön mukaan kuten puistotoimen, maankäytön, ympäristöterveydenhuollon ja elinympäristöön liittyvät järjestöt. Erityisenä nostona yhteistyön vahvasta kehittymisestä vuonna 2024 mainittakoon kirjasto- ja tietopalvelut, joita ei juurikaan ole tunnistettu hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024. Kirjasto- ja tietopalveluiden kanssa on tehty edistyksellistä yhteistyötä muun muassa osana kirjastoauton kesäkiertueen, yhteisöneuvonnan ja yleisötapahumien suunnittelua. Myös kulttuurihyvinvoinnin edistämisen yhteistyössä on tehty merkittävää yhteistyötä kulttuuripalveluiden ja Suomalaisen kirjan museo Pukstaavin kanssa. Kotoutujien hyvinvoinnin edistämiseen on saatu tehtyä myös avaukset osana työ- ja elinkeinopalveluiden toimintaa. Edellä kuvatut ovat siis esimerkkejä uudenaiaisista yhteistyön avauksista tai yhteistyön vahvistumisesta suunnitelmakaudella. Toimivaa ja pitkäjänteistä yhteistyötä on tehty jo pitkään esimerkiksi varhaiskasvatuksen, liikuntapalveluiden, nuorisopalveluiden, perusopetuksen, lukion, yhdyskuntatekniikan, ammatillisten oppilaitosten, seurakuntien, ja järjestöjen kanssa.

Hyvinvoinnin edistämisen tehtävien tunnistaminen muuttuneessa toimintaympäristössä:

Osana hyvinvointityötä on tunnistettu kunnan tehtäviä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä muuttuneessa toimintaympäristössä. Yhdyspintatyön merkitys Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa on korostunut ja edellyttänyt myös resursseja. Työ- ja elinkeinopalveluiden kanssa yhteistyössä tunnistettu yhteisen työn tarpeita hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Tästä hyvänä esimerkkinä valmisteilla oleva nuorten monialaisen tuen tarpeen suunnitelma, johon voidaan yhdistää niin Lain työllistymisen monialaisesta edistämisestä (382/2023) mukainen suunnitteluveto kuin Nuorisolain (1285/2016) mukainen suunnitteluveto ja tuoda suunnitelmakokonaisuus myös suoraan osaksi tulevan valtuustokauden lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa.

Suunnitelmien yhteensovittaminen:

Hyvinvointisuunnitelma 2021-2024 sisälsi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman. Vanhuspalvelulain (980/2012) 5 §:n mukainen suunnitelma oli laadittu erillisenä suunnitelmana, mutta siitä oli tehty keskeiset nostot hyvinvointisuunnitelmaan. Ikääntyneiden suunnitelman seuranta ja arviointia ei olla toteutettu tarkasteluvuosina. Lain edellyttämä vanhuspalvelulain 5§:n mukainen tullaan sisällyttämään osaksi hyvinvointisuunnitelmaa tulevalla valtuustokaudella. Näin varmistetaan myös sen seuranta. Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma on edellisen kerran vahvistettu vuonna 2012. Sen ilmiölähtöistä valmistelutyötä on tehty vuosina 2022-2023. Suunnitelma valmistui vuoden 2024 lopulla ja saatiin päätöksentekoon tammikuussa 2025.

Kaupunkitasoiset suunnitelmat ja -ohjelmat varmistavat pitkántähtäimen strategisen suunnittelun ja onnistuessaan ovat aitoja arjen työvälineitä ja tuottavat näkyviä hyvinvointia edistäviä toimenpiteitä kuntalaisille. Sastamalassa on valmistelussa kulttuurisuunnitelma ja liikkumisohjelma. Molempien valmistelussa on tehty tiivistä yhteistyötä hyvinvointityön kanssa.

Tasa-arvolaki (609/1986) ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) edellyttävät, että viranomainen edistää toiminnassaan tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä luo ja vakiinnuttaa sellaisia hallinto- ja toimintatapoja, joilla varmistetaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden huomioiminen suunnittelussa ja päätöksenteossa. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien on mahdollista yhdistää myös muuhun kaupungin suunnitelmakokonaisuuteen. Hyvinvointisuunnitelma 2021-2024 ei huomioi tasa-arvoa ja/tai yhdenvertaisuutta edistäviä tavoitteita. Tällä hetkellä valmistelussa on kaupunkitasoinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, joka valmistuu vuoden 2025 aikana.

Edellä kuvatun suunnitelmakokonaisuuden kuljettaminen tulevassa hyvinvointisuunnitelmavalmistelussa ei ole mahdollista huomioiden asioiden laajuus vaan on perusteltua tehdä erilliset suunnitelmat, jotka käyvät vuoropuhelua hyvinvointisuunnitelman kanssa. Vuonna 2029 alkavalla valtuustokaudella on mahdollista sisällyttää koko suunnitelmakokonaisuus hyvinvointisuunnitelmaan kun kattava valmistelutyö on tehty.

Viestintä: Merkittävin kaikkia toimijoita yhdistävä huolenaihe hyvinvoinnin edistämiseksi on viestintä. Sastamalassa tehdään loistavaa työtä kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitämiseksi ja edistämiseksi. Isoin huolenaihe on se, millä tavoin ja missä tulisi viestiä, jotta tarjonta ja kysyntä kohtaisivat parhaalla mahdollisella tavalla. Hyvinvointityön ydintehtävä, eli hyvinvointisuunnitelma ja -kertomus jäivät tarkasteluajanjaksolla osittain tuntemattomaksi ja irralliseksi toiminnaksi. Tavoitteena on, että hyvinvoinnin edistäminen ei ole oma erillinen kokonaisuutensa vaan yhteinen tapa tehdä hyvinvoinnin edistämistä niissä kohdissa kun tehdään näkyvää ja vaikuttavaa usean eri toimijan yhteistä työtä sastamalalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi.

10.2 Toimenpide-ehdotukset tulevaan hyvinvointisuunnitteluun

Tulevassa hyvinvointisuunnitelmassa tulee aiempaa realistisemmin arvioida minkä laajuisilla tavoitteilla ja toimenpiteillä on mahdollista saavuttaa muutosta kuntalaisten hyvinvointiin ja yhteistyörakenteisiin. Hyvinvointialueen kanssa tehtävässä yhteistyössä tulevat jatkumaan yhteinen työ rakenteiden, toimintamallien ja palvelupolkujen parissa. Pirkanmaan hyvinvointialueen suunnitelmat on laadittu pääsääntöisesti vuoteen 2026 asti. Moni Pirkanmaan kunnista on tekemässä vuoden 2025 aikana omaa hyvinvointisuunnitelmaa- ja kertomustyötään. Suunnitelmien yhteensovittamista ja suunnitelmista yhteisesti johdettuja strategisia painopisteitä tarvitaan.

Sastamalan tulevassa hyvinvointisuunnittelussa hyvinvointikertomuksen pohjalta olisi perusteltua nostaa esiin muun muassa seuraavia kokonaisuuksia:

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman osalta yksilöllisten hyvinvointia tukevien valintojen mahdollistaminen (lepo, liikkuminen, ravitsemus, uni), mielenhyvinvointiin liittyvät kokonaisuudet ja nuorten ehkäisevän päihdetyön kokonaisuus. Myös vanhemmuuden tukeen tulee jatkossakin kiinnittää huomiota, mutta käsitettä on avattava tarkemmin. On myös hyvä pohtia keinoja millä lisätään osallisuutta niiden keskuudessa, joiden osallisuus on syystä tai toisaalta alhainen. Esimerkiksi miten tavoitamme ne lapset ja nuoret, joilla ei ole mitään harrastusta tai eivät koe kuuluvansa luokkayhteisöön? Vaikka Sastamalan perhekeskus on verkostomaisen työtavan rakenne, voisi Perhekeskuksen kautta muodostua myös kuntalaisille selkeämpi kokonaiskuva palveluiden kokonaisuudesta huolimatta siitä, mikä taho palvelun tuottaa. Lakimuutoksen myötä velvoitteeksi tuli 1.8.2023 alkaen, että opetuksenjärjestäjän-kohtainen opiskeluhoitosuunnitelma tulee liittää osaksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa.

Ehkäisevän päihdetyön suunnitelman 2025-2028 toimenpideohjelmasta tulee nostaa tulevaan hyvinvointisuunnitelmaan tavoitteita. Samoin valmisteilla olevasta liikkumisohjelmasta sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmasta tunnistetaan keskeiset tavoite- ja toimenpidenostot hyvinvointisuunnitelmaan.

Kaikkia kuntalaisia koskevien osallisuuden rakenteiden kuvaaminen on aloitettu. Näistä on tärkeää lisätä myös

kuntalaisten tietoisuutta viestinnän kautta. Sähköinen osallistumisalusta tulee käyttöön vuoden 2025 aikana. Reilun digimaailman ja digiosallisuuden edistämisen näkökulmasta tulee myös määritellä mitä Sastamalan kaupunki haluaa tavoitella tässä tehtäväkokonaisuudessa. Digitaitojen edistäminen ei ole ensisijaista kunnan lakisääteistä tehtäväkokonaisuutta, mutta tärkeä osa osallisuuden vahvistamista. Osana tätä työtä tulee tunnistaa millaisesta nykytilanteesta lähdetään liikkeelle ja siitä millä tavoin tavoitamme heidät, joille digimaailma ei ole tässä ajassa reilu.

Edelleen tulee jatkaa kunnan tehtävien tunnistamista hyvinvoinnin edistämisessä. Tärkeänä kokonaisuutena ikääntyneiden hyvinvoinnin edistäminen ja vuoropuhelu vastuista ja tehtävistä niin hyvinvointialueen kuin järjestöjenkin kanssa esimerkiksi aivoterveysten edistämisen tehtävien jakautumisesta. Hyvinvointityön tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja osaltaan auttaa palveluiden tarpeen kasvun hillitsemisessä. Siksi erityisen tärkeää olisi tunnistaa ja tavoittaa niitä ikääntyneitä, jotka ovat pienituloisia ja jollakin tapaa toimintakyvyn alentuma ennustettavissa. Ennaltaehkäisevä työ kaikissa ikäryhmissä on tärkeää, mutta erityistä huomiota tulee kiinnittää ikäryhmään 75-85-vuotiaat. Ikääntyneiden keskuudessa tulee lisätä rohkeutta puhua päihteistä, koska ilmiönä on noussut esiin ettei ikääntyneiden ole helppo puhua päihteiden käytöstä eri yhteyksissä.

HYVINVOINTIKERTOMUKSEN 2021-2024 VALMISTELUTYÖ JA KÄSITTELY PÄÄTÖKSENTEOSSA

Hyvinvointikertomuksen laatimistyöstä on vastannut Mervi Saari, hyvinvointikoordinaattori

Hyvinvointikertomuksen laatimistyöhön osallistuneet:

Amanda Paasikko, nuorisotyöntekijä

Heli Theman, palvelussuhdeasiantuntija

Ildikó Piispanen, ravitsemusterapeutti Servi

Jarmo Korhonen, varhaiskasvatuksen johtaja

Kati Heikkilä, perusopetuksen opetuspäällikkö

Kimmo Toukonieni, tekninen johtaja

Leena Iso-Ketola-Ryypä, koulun johtaja

Leeni Kirvesmäki, lukion rehtori

Liisa Oravasaari, kirjastopalvelupäällikkö

Maija Lyytikäinen, liikuntakoordinaattori

Mirka Järvinen, koulun johtaja

Mirva Saarinen, liikuntakoordinaattori

Pekka Kares, sivistysjohtaja

Päivi Mäki-Kerttula, kulttuuripalvelupäällikkö

Päivi Raumann, työhyvinvointikoordinaattori

Satu Rautanen, varhaiskasvatuksen hankekoordinaattori

Sini-Mari Lepistö, Sastamalan opiston rehtori

Tanja Aarnikuru, elinkeinojohtaja

Tiina Haronoja, liikunta- ja nuorisopalvelupäällikkö

Tiina Leppäniemi, työllisyysjohtaja

Tytti Meriluoto, tuottaja

Hyvinvointikertomusta 2021-2024 täydentävän liitetiedoston graafisesta ilmeestä on vastannut Heini Haake.

Sivistyslautakunta 23.4.2025 § 30

Kaupunginhallitus 12.5.2025

Kaupunginvaltuusto 19.5.2025

11 Lähteet

Hiilamo, H., Koronakriisin sosiaalinen velka. Miten pandemia vaikuttaa laaja-alaiseen hyvinvointiin? Kalevi Sorsan säätiö. 2021.

Hyvinvointialueiden tilannekuva. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <https://stm.fi/hyvinvointialueet>

Niemi S. (toim), 2024Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävät kunnissa, Kuntaliitto

Niemi S. (toim), hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteistyö kuntien ja hyvinvointialueiden välillä, yhdyspinnat, raportoinnit ja suunnitelmat HYVIL ja Kuntaliitto 2024

Taskinen 2024: EU:n työmarkkinat pääosin nousujohteisia – Suomessa työttömyyden kasvu selvää, Tilastokeskus

Tenkula, T. & Lindholm J., Hyvinvointialueen tehtävät hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä, HYVIL 2025

Topo, P., Ahosola, P., Backman S., Niemi, M. & Vuorela M. Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024. Vanhusasiavaltuutettu.

Vahvistetaan nuorten hyvinvointia monialaisin toimenpitein, Valtakunnallinen nuorisotyön -ja politiikan ohjelma (VANUPO) 2024-2027. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2024:21

Tilastokeskus: www.stat.fi

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö: www.stm.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö: www.okm.fi

Työ- ja elinkeinoministeriö: www.tem.fi

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos: www.thl.fi

Sotkanet: www.sotkanet.fi

THL; Terveyden edistämisen aktiivisuus, TEA-viisari: www.teaviisari.fi

THL, Kouluterveyskysely: www.thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen